Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСКО РОМАНО КУЛТУРНО-СПКАДО ЕКІПЕ
№4 (16), вівторок, 29 лютого 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Колонка редакторів

Відомо, що здавна роми вели кочовий спосіб життя. Ці давні традиції і по сьогодні зберегли ще роми Бразилії і навіть Європи. Однак, в тій же Європі є держави, де й сьогодні продовжується проливатись людська кров - знову загострилась ситуація в Косово.

Хвилює нас і ситуація з забороною традиційного кочового способу життя ромів в деяких, вважаючих себе цивілізованими, державах світу 40 років повинно було пройти в Чехії, поки був скасований на державному рівні акт "Про забарону кочування ромів" від 1958 року.

Цікаву точку зору на деякі аспекти національних питань пропонує професор Торонтського університету П.Р.Магочій, стаття якого "Закарпаття і його народи" друкується сьогодні на сторінках нашої газети.

У рубриці "Традиції ромів" наш читач може вперше познайомитись з традиціями народження малюків в ромських родинах.

В цьому номері ми продовжуємо публікувати матеріали конкурсу "Ром - людина 1999 року", які сьогодні присвячені громадським діячам і представникам освітянської ниви. В наступному номері будуть опубліковані підсумки конкурсу по різним номінаціям.

Шеф-редактор А.Адам
Редактор Є.Навроцька.

ТРАГЕДІЯ В ЦЕНТРІ ЄВРОПИ

3-4 лютого 2000 року відбувся викид стічних вод золотодобувної фабрики в містечку Баю-Маре, яка належить спільній румунсько-австралійська компанії "Есмеральда". Оскільки це підприємство використовувала на руднику "Аурус" одну з самих забруднюючих застарілих технологій у добуванні золота, в результаті аварії біля 100 тон ціаністого калія і 100 тон сполук важких металевих відходів потрапили в річку Самош, яка в свою чергу впадає в р.Тису

Біля 700 км р.Тиси було забруднено. Як вважають спеціалісти, в річці загинули всі видри, 170 тон риби, багато птахів, яких знаходять мертвими біля річок.

Для відновлення риби, флори у Тисі необхідно від 3 до 10 років. Спеціалісти - екологи порівнюють цю катастрофу за її наслідками з аварією на атомний електростанції в м.Чорнобилі.

(В містечку Баю-Маре 30% населення хворіє хворобами легенів, а біля 500 жителів - свинцевою хворобою "сатурнізм", що пов'язана з нездоровим екологічним оточенням. Зареєстровано багато випадків народження у жінок дітей з різноманітними вадами).

Наш кор.

Епіграф номеру

...Кибиток кочових
ребристі халабуди.
Пронизлива печаль...Віки.Віки.Віки.
Поезія? Народ? Це видумали люди.
Це в'яже до землі. А ми - кочівники.

Ліна Костенко

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ

Роми Бразилії ..... 2 стор.
"Якби не їдальня, просто би помер..." ..... 3 стор.
Ромські традиції: народження дитини ..... 4 стор.
Ромські телевізійні станції Македонії..... 5 стор.
Дуже потребуємо землю ..... 6 стор.
Магочій П.Р.: "Закарпаття і його народи"..... 7 стор.
Вивчаємо ромську мову..... 8 стор.

БЕЗ ВИНИ ВИНУВАТІ

14 лютого цього року сталася подія, що сколихнула весь Ужгород. Біля кафе,що колись називалось "Пінгвін", Тирпаком І.П.був знайдений предмет голубого кольору, що нагадував ручний ліхтарик, але він чомусь не працював. Коли вдома Іван Петрович разом з небожем Черностаном А.А., 1973р. народження стали його розбирати, стався вибух. Сила його була настільки великою, що обидва отримали сильні поранення черевної порожнини, голови, рук та ніг. Через деякий час обидва померли. Господарка дому (див. фото), яка вже виходила з хати разом з онучком Крістіаном, була контужена вибуховою хвилею і отримала багато осколочних поранень обличчя, очей, шиї. Зараз вона лікується в обласній лікарні в офтальмологічному відділенні.

Шановні роми! Ми знаємо, що багато з вас знаходять багато речей, які виносяться жителями міста. Просимо вас, ніколи не беріть тих речей, які вам не знайомі, або викликають підозру. Ці речі можуть зашкодити вам, аж до позбавлення життя.

Прес-служба облдержадміністрації повідомляє

Обласний штаб діє

З метою забезпечення виконання закону України "Про всеукраїнський та місцевий референдуми" та активізації організаційної та агітаційно-пропагандистської роботи створено обласний штаб та робочі групи.

Основне завдання штабу - сприяти організаційному, матеріально-технічному забезпеченню в підготовці до референдуму, а також координаційної роботи ініціативних груп на місцях. Обласний штаб очолив голова облдержадміністрації Віктор Балога.

Молодим і талановитим

У Солотвині Тячівського району відбулося спільне засідання облдержадміністрації, відділів освіти Рахівської та Тячівської райдержадміністрацій, керівників румунськомовних загальноосвітніх шкіл області та голів громадсько-культурних товариств румун Закарпаття. Розглядалось актуальне для області питання створення навчального закладу нового типу для обдарованої учнівської молоді румунської національності.

Наш кор.

На знімках: Фрагмент експозиції музею, присвячений ромській кузні;

Готується нова експозиція

Підходить до завершення організація експозиції першого в історії Закарпаття музею ромської культури в м.Ужгороді. Основна задача музею - показати і довести, що роми мають дуже давню історію і культуру. В фондах Закарпатського обласного краєзнавчого музею, наприклад, є цікаві матеріали (фотографії та публікації), однак вони ніколи не виставлялись для широко кола глядачів.

Керівник проекту створення архіву та музею ромської культури Євгенія Навроцька стверджує, що докази матеріальної культури ромів є яскравим підтвердженням їх давньої історії і культури.

Музей буде розташований у двох кімнатах, одна з котрих буде повністю присвячена ремісництву середнього та бідного прошарку ромського населення краю. Тут буде розташована справжня ромська кузня, вироби з лози, комишу, заліза, вишивки, котрі здавна робили і роблять роми. Під час збору матеріалу в заможних ромських сім'ях були знайдені прекрасно ілюстровані книги, видавництва 1902 року, що зайвий раз підтверджує, що серед ромів були і дуже освічені люди.

Експозиція, розміщена у другій кімнаті, буде присвячена музичним династіям ромів, котрі вклали і продовжують робити великий внесок в духовну скарбницю музичних традицій не тільки Закарпаття, а і Словаччини, Угорщини, Росії, України. Тут будуть зібрані матеріали і музичні інструменти таких відомих сімей, як Адам, Галамбоші, Горват, Лакатош, Лацко, Пап та деяких інших.

Робота по створенню музею триває. Відкриття його планується на другу половину березня ц.р.

О.День.

29 лютого 2000 року "Романі Яг"

ДЕКЛАРАЦІЯ РОМІВ КОСОВА

Як відомо, ситуація в Косово продовжує бути напруженою. В мережі Інтернет постійно з'являються прохання про допомогу від населення з цієї території. 9 лютого 2000 року на сторінки Інтернету була надіслана Декларація ромів Косова, які на даний момент перебувають у Македонії.

Ось що вони повідомляють:

Весь світ інформований відносно геноциду проти ромів Косова й ситуації, в якій вони опинилися. Більшість ромів втекло в країни, прилеглі до Косова. Ми, роми - біженці з Косова, які знаходимось зараз в Македонії, хотіли б звернути вашу увагу на наступне:

Ми отримали інформацію, що наші будинки в Косово були передані "для використання " косівським албанцям. Ми маємо підстави бути більш ніж обуреними, адже наші будинки заселятимуться аж до 1 травня 2000 року. Це є свідченням того, що в нас більше немає можливості нормального існування, а після повернення в Косово нам не гарантується повна безпека.

Зараз в Македонії нас нараховується 2769 чоловік. Ми розміщені в тимчасових таборах, в яких відсутнє опалення та електропостачання. У нас високий відсоток захворювань, висока смертність. Демократична Європа на наше положення не звертає уваги.

На відміну від нас, з албанськими біженцями з Косова в Македонії поводяться зовсім інакше. З боку Європейських організацій було виявлено чималий інтерес до їхніх проблем і вони отримали допомогу. Ми хотіли б звернути вашу увагу на дискримінацію ромів. Адже хтось може бути захищеним міжнародними властями (в даному випадку албанці), а хтось ні (в даному випадку роми). Ми хочемо повернутись в Косово, та зараз у нас не має таких можливостей.

Ми, біженці з Косова, хотіли б звернутись до європейських інституцій з проханням прийняти нас в інші країни Європи, адже наші будинки в Косово зараз знаходяться в розпорядженні албанців. Ми надіємось, що Європа допоможе забезпечити нам умови для повернення та безпечного проживання в Косово.

Нам потрібен мир, праця, свобода, безпека, повага до наших прав, повага до нашої гідності, умови для розвитку культури, освіти і т.д, компенсація за все, що було зроблено проти нас.

Ми вважамо, що європейські інституції допоможуть нам у вирішенні цих проблем.

Роми, біженці з Косова

Додаток:

До війни: 157986 громадян;

Після війни: 30547 громадян;

До війни: 19699 будов;

Зруйновано: 14160 будинків;

На сьогодні: 4373 будови.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Україна

18-20 лютого в Ужгороді в приміщенні облмуздрамтеатру під гаслом "Свято віри та любові" проходило святкування 2000-річчя Різдва Христового. Присутні мали можливість почути проповідь "Принципи успішного життя" пастора однієї з найбільших церков України Генрі Мадава, проповідь єпископа Сергія Балюка "Велика ціна втраченого життя" та проповідь пастора Миколи Омельчука "Церква по серцю Бога". Усе свято супроводжувала гарна музика та пісні, які виконувалися ужгородським гуртом "Пізній дощ" та тернопільським гуртом "Він знає". На сцені свою гру продемонструвала й театральна група "Вихід". На святі були присутні гості з різних районів Закарпаття: представники Мукачівської ромської церкви Живого Бога, представники церкви Живого Бога з Свалявщини та багато інших.

Німеччина

"Людство — природа - техніка" — ось гасло всесвітньої виставки Експо-2000, яка буде проходити в Ганновері з 1 червня по 31 жовтня. Вперше в історії всесвітня виставка проводитиметься в Німеччині. Метою виставки Експо-2000 є вселити в людство надію та мужність, потрібні для продовження пошуку нових способів покращення життя та вдосконалення планети, на якій ми живемо. На виставці буде представлений проект під назвою "Культури, мови та меншини в прикордонному регіоні Данії — Німеччини: приклад вирішення конфліктів", де буде описаний приклад гармонійних, добросусідських відносин між датчанами, німцями, сінті, ромами, фрізами та іншими етнічними групами, що проживають на спільній території в прикордонному регіоні Данії — Німеччини. Цей приклад вселить впевненість і надію в тих, хто пробує вирішити подібні конфлікти, які спостерігаються на сьогодні на Балканах та на Кавказі. Спільний проект національних меншин в даному прикордонному регіоні демонструє, яким способом створюється можливість гармонійного партнерства між носіями різних культур та мов наперекір тимчасовим порушенням визначеності та стабільності.

ЧЕХІЯ

Скасування рішення щодо заборони кочування ромів від 1958 року

Серед чеської громадськості широко обговорювався акт (закон) "Про заборону кочування ромів" від 1958 року, з його негативними наслідками дискримінаційного характеру щодо тих ромів, хто ще не вели осідлий спосіб життя. Цей закон був ліквідований через 24 роки панування, саме 30 березня 1998 року. Він був один з незчисленої кількості дискримінаційних заходів, що закріплювали і підсилювали асиміляційну політику, яка впродовж декількох десятиріч застосовувалась урядом Чеської Федеративної Соціалістичної республіки.

Цікаве викорінення кочовою образу життя для ромської спільноти було справжнім насильством, яке якісно змінило традиційний спосіб життя. Ця політика крок за кроком вирішувала так зване "ромське питання". До речі, подібні кроки проводились ще урядом першої демократичної Чехословацької республіки (1918-1938 р.р.)

Акт "Про заборону кочування ромів і перехід до осідлого способу життя" №74/1958 був принятий на основі резолюцій і рішень Центрального Комітету КПЧ і був направлений переважно на ромську спільноту. Він став законодавчо закріпленим заходом для викорінення кочового способу життя, згідно §2, де визначалось поняття "кочівник".

"Особою, яка веде кочовий образ життя, є особа, яка особисто або в групі вештається з місця на місце, нехтуючи працею або шукає собі їжу непристойними способами і методами". Тому в ніч з 3 на 4 лютого 1958 року роми шляхом насильства були змушені оселитися, залишитись в тому місці, де вони в той день/ніч перебували.

В ту ніч у ромських сімей позабирали підводи, що перекреслювало можливість подорожувати. Конфіскація коней привела до відчаю десятки тисяч сімей. В кожному населеному пункті були переписані і перераховані всі роми, з їх жінками, дітьми, батьками. Кожному була видана так звана "зелена картка". З цього часу і на майбутнє — ромам заборонялось подорожувати в пошуках роботи або переїжджати з регіона в регіон у зв'язку з одруженням. Це вимагало від них офіційного узгодження з органами місцевого самоврядування. На жаль, роми доволі часто порушували ці закони і не узгоджували з органами місцевої влади, де їм жити і діяли на власний розсуд.

"Запрягти коня, стати в колону і подорожувати з міста до міста, - це життя! Це свобода! Але цей час минув", - згадує 47 річна ромка Джулія Лакатошова з невеликого містечка в Моравії. Її дуже бентежить, що її нащадки так ніколи не дізнаються про традиційний спосіб життя ромів. "Дітям дуже подобається слухати про те життя, але скоро помруть всі, і хто їм розкаже правду? Я дуже боюсь хуліганів. Щось жахливо робиться тепер. Я ніколи не дозволю моїй родині подорожувати. Скоріше помру від страху". Проте проблема хуліганства не є останньою проблемою, що її непокоїть. Так, дійсно, вона має дах над головою, але погане соціальне становище: без роботи, без достатньої кількості їжі та одягу не роблять її життя особливо щасливим.

Наш кор.

Роми Бразилії

Роми потрапили у Південну Америку разом з першими іспанськими та португальськими колоністами. Пізніше, в період колонізації, Ліма та Мехіко перетворилися в головні центри кориди (бою биків), куди з'їжджалися матадори у супроводі ромських музикантів та танцюристів, які згодом розійшлись по сусіднім територіям.

Добровільна еміграція європейських ромів через Атлантику почалася аж в XIX ст. Більшість з них направилися в Центральну та Південну Америку, деякі групи поселились у Канаді, США й, навіть, на Алясці, прийнявши осілий спосіб життя.

Не дивлячись на те, що в Бразилії роми з'явилися ще в XIX ст., вивченням цього народу там ніхто не займався.

В працях вчених минулого, правда, згадується, що роми існували там вже в момент формування самої бразильської нації.

Відомо також, що деякі роми входили до складу бандейраш - групи шукачів пригод, які в пошуках золота та коштовного каміння пробиралися в глибини континенту.

Роми Бразілії займалися також торгівлею чорними рабами: на гравюрі французького художника XIX ст. Жан Батиста Дебре, придворного живописця бразильського імператора Педру I, зображено будинок рома - работоргівця в Ріо-де-Жанейро.

Поява перших ромів у Бразилії була пов'язана з постійними гоніннями та переслідуваннями інквізицією, яка вбачала в ромах соціально небезпечних єретиків та чародіїв. Вислання в Бразилію було одним з багатьох суворих покарань, передбачених для ромів. У 1574 році чоловік на ім'я Антоніу де Торреш першим із ромів ступив на землю Бразилії. На протязі колоніального періоду існувала регламентація діяльності та місця проживання ромів, а також їх вбрання та вживання ними рідної мови.

На думку спеціалістів, роми, які прийшли на територію Бразилії в XVI - XIX ст., діляться на дві великі групи: бразильських ромів з Португалії, або ж кале, та на групу ромів, тобто - роми з інших місць, крім Іберійського півострова, які потрапили в Бразилію після отримання країною в 1822 році політичної незалежності.

Роми, які потрапили в Бразилію на початку XX ст., прибули сюди в основному з Балканів та з Центральної Європи.

Одні роми потрапили в Бразилію з Мексики, інші, зійшовши в районі Ріо-де-ла-Плати, треті припливли прямо в бразильські порти.

Кале ще зберігають деякі свої сімейні традиції та практичне вивчення цієї групи ромів, пов'язане з рядом труднощів. Справа в тому, що більшість кале приховують своє ромське походження. У Ріо-де-Жанейро вони, як правило, видають себе за іммігрантів з Португалії. Багато з них займаються торгівлею, працюють у барах, магазинах, готелях та водіями таксі. Група ром здебільшого займається переносною торгівлею ковдрами, килимами, тканинами, вони продають бувші у вжитку автомобілі, ремонтують кухонні плити та каструлі у лікарнях, готелях та казармах. Вони славляться майстерністю по роботі з міддю.

У Бразилії також проживають такі групи, як келдераши (келдерари). Вони рахують себе аристократами, людьми, які дійсно зберігають ромську самобутність. Група мачвайя нерідко здатна проміняти кочовий спосіб життя на осілий. Їх ще називають "таємними ромами", причому вони часто втрачають свою самобутність. Проживають тут також рударі, в переважній більшості вихідці з Румунії. Найчисельніші їх общини розташовані в Сан-Паулу та Ріо-де-Жанейро. Є тут ще групи хорахан, вихідців з Балкан, серед яких спостерігається багато вуличних торгівців та ловар, культура яких занепадає у зв'язку з тим, що вони часто видають себе за італійських іммігрантів.

Конкретних даних про кількість ромів, що населяють Бразилію, поки не має. Дехто каже 60 тис., інші вважають що їх тут існує понад 100 тис. У Бразильському інституті географії та статистики теж не існує достеменних даних, так як при перепису населення багато ромів видавали себе за бразильців чи представників інших національностей. Всі вони володіють, як мінімум трьома мовами: ромською, португальською та іспанською.

Переважна більшість ромів Бразилії неграмотна. "Таємні роми" ж навпаки пишаються своєю грамотністю й успіхами в обраній професії. Серед них є юристи, лікарі, дантисти, спортсмени (зокрема футболісти), співаки, актори телебачення. Та, незважаючи на це, вони не завжди визнають своє ромське походження.

Адже не роми майже нічого не знають про життя ромів, не розуміють їх погляд на життя.

При підтримці та допомозі різних міжнародних організацій були зроблені спроби пропаганди ідеї "ромського статуту", який базується на трьох основних принципах:

1. Право розташовувати табор в будь-якій бразильській общині та уникати конфліктів з муніципальними властями;

2. Право на медичне обслуговування, в першу чергу вакцинацію;

3. Можливість навчатися грамоті на ромській та португальській мовах, щоб знання їх рідної мови сприяло збереженню їх культури та традиції. Для кочовиків тут працюють спеціальні сезонні школи.

Отож, роми являються складовою частиною історії та культури Бразилії. І хоча вивченню цього народу присвячено поки що небагато досліджень, не можна розглядати бразильську культуру в цілому, без врахування внеску ромів в мистецтво, літературу, топоніміку, звичаї та традиції цієї країни.

Із досліджень Атіку Вілас-Боас да Мота (Бразилія).

КЕРІВНИК РОМСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Адам Аладар Євгенович - засновник першого у Закарпатті ромського національно-культурного товариства "Рома", голова ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", Президент Закарпатської Асоціації ромських громадських організацій "Екппе" (Єдність), координатор Європейського центру по захисту прав ромів, член ромського Борду (Ради) при Інституті відкритого суспільства в Будапешті, - список досягнень цієї людини можна було б продовжувати, та все таки найбільшим, на нашу думку, досягненням є робота, яка на даному етапі проводиться ромським культурно-просвітнім центром "Романі Яг" під керівництвом Аладара Євгеновича.

Завдяки організаторським здібностям керівника "Романі Яг", роботу культурного центру вдалося організувати відразу за кількома напрямками Це **культурно-пропагандистський напрям**, який включає в себе виявлення та підтримку ромських талантів, пропаганду та популяризацію надбань ромської культури, організацію змістовного дозвілля ромів, подолання негативних стереотипів з боку решти населення краю шляхом публікації у пресі та виступів у інших засобах масової інформації. Це й **соціально-економічний напрямок**, який включає в себе допомогу бідним і постраждалим внаслідок стихійних лих, організацію гуманітарної допомоги тим, хто її потребує. Саме завдяки наполегливості та організаторським талантам Адама Аладара Євгеновича у цьому напрямку вдалося налагодити роботу ромської благодійної їдальні "Романі Яг", у якій щоденно харчується біля 150 малозабезпечених осіб.

Обласний ромський центр "Романі Яг" займається і **просвітницькою роботою** по підготовці молодих ромських кадрів, допомагає у підготовці найбільш здібних молодих ромів до навчання у старших класах загальноосвітніх шкіл, середніх спеціальних та вищих учбових закладах, піклується про ромських дітей дошкільного віку.

У центрі **добре організована і правозахисна робота**, яка включає в себе допомогу ромському населенню з різного роду юридичних питань, правовий захист у випадку порушення їхніх конституційних прав та у випадку конфліктів з правоохоронними органами.

На протязі семи років роботи товариства "Романі Яг", його керівник Адам Аладар Євгенович зміг налагодити хороші робочі контакти як з місцевою владою, так і з багатьма ромськими громадами в Закарпатті та в інших регіонах України, зарубіжними ромськими центрами та організаціями.

Йому вдалося згуртувати навколо себе багатьох ентузіастів, людей котрим не було байдужим злиденне становище ромів краю. Робота стала активнішою, цілеспрямованішою та конкретнішою. В обласне товариство "Романі Яг" влилися регіональні організації Чопа, Великого Березного, Мукачева, Перечина, Сваляви.

Найвищим визнанням ромами та іншими мешканцями області заслуг та конкретної роботи голови правління Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Адама Аладара було те, що на загальних виборах 1994 року його обрали народним депутатом до Ужгородської міської Ради. Крім того, **його було обрано головою Всеукраїнського ромського Борду (Ради)** при Фонді "Відродження".

За активну діяльність, яка проводиться культурним центром "Романі Яг" у Закарпатті, його керівника Адама Аладара Євгеновича у лютому місяці 2000 року було обрано до Президії Міжнаціонального Форуму України. Та головна заслуга цієї людини все ж таки полягає у тому, що він зміг зайняти чітку громадянську позицію, відстоює права та гідність ромів, проводить роботу по збереженню їх культури та традицій, є дійсно гідним сином свого народу.

Наш кор.

На знімку: А.Є. Адам

Є у мене мрія

В свої 27 років Мар'яна Іванівна Савко, біолог за фахом, вже третій рік є директором в ЗОШ І-ІІ ст. №13 м. Ужгорода.

Їй, єдиній викладачці-ромці в школі, як ні кому, близькі і зрозумілі проблеми та біль цього навчального закладу.

Кандидатура М.І.Савко висувається на конкурс "Ромлюдина року 1999" за номінацією "Освітянин року".

Мар'яна Іванівна люб'язно погодилась відповісти на запитання корреспондента газети "Романі Яг".

– Мар'яно Іванівно, скажіть, будь ласка, які особливі якості повинен мати вчитель ромської школи?

- По-перше, любити дітей!

– Взагалі-то припускається, що вчитель не може не любити дітей...

- Це само собою, але наших дітей треба любити особливо. Бо маленькі роми емоційні, чутливі натури і дуже відчувають будь-яку фальш. А з боку вчителя особливо. А результат? Вони просто перестануть відвідувати уроки. А цього допустити ми ніяк не можемо.

– Мар'яно Іванівно! Я чула, що ви є автором спеціальної шкільної програми, призначеної для використання лише в ромській школі. Що це за програма і в чому її особливість?

- Так. В минулому році, вперше в історії школи, був введений факультатив: "Історія, культура та побут ромів". Над нею ми працювали разом з Є.Навроцькою, педагогом ужгородської ЗОШ №8, яка довгий час вчителювала в ромській СШ №14 і добре обізнана з усіма нашими проблемами.

Складена програма проліцензована у міському відділі освіти і опробувана в двох ромських школах Ужгорода - ЗОШ №13 і №14. Сьогодні вона розрахована на 9 годин в тиждень і за нею займаються учні з 2-го класу школи. Включає вона в себе вивчення побуту, історії та культури ромів і дає нашим учням досить багато цікавого для них матеріалу.

Восени минулого року на семінарі ми познайомили з нашими надбаннями у цій роботі всіх вчителів, які викладають у ромських або змішаних класах. На нашому семінарі були представники з Часлівської школи-інтернату, с.Лінці, с.Концово, м. Чопу, с.Сюрте та інших міст. Думаю, вони взяли з роботи семінару багато для себе корисного.

– А в школі діти вивчають ромську мову?

- В рамках вищевказаної програми. Та й дома більшість з них говорять на рідній мові, але основна наша задача навчити правильно, літературно говорити українською. Адже державна мова їм дуже згодиться у житті і саме тому ми в школі намагаємося зробити так, щоб діти освоїли українську і вільно нею володіли.

– Як у школі справи з підручниками?

- Підручників дуже мало і на всіх, звичайно, не вистачає. Але це не тільки наша проблема. Гадаю, ще це болюче питання всіх шкіл. Нам, відносно інших, ще повезло - ми живемо і працюємо в Ужгороді, де є можливість щось розмножити, ксерокопіювати. А як бути сільчанам?

– Які позакласні уроки найбільше подобаються учням?

- Звичайно, танцювальні гуртки. Роми - народ музикальний, співучий, вони гарно танцюють. І це, звичайно, проявляється з перших років життя. У садочку, в школі вони з бажанням співають, танцюють, грають на різних музичних інструментах. У нас в школі аж два танцювальних гуртки - хореографічного або народного (керівник Маргарита Будьо) та сучасного (керівник Галина Маляр) танцю. Наші діти завжди активні учасники шкільних оглядів художньої самодіяльності і, звичайно, "Циганської ватри".

Ентузіазму нам не займати, а ось з костюмами - проблема. В школі, напевно, не залишилось ні одного вчителя, який би не приносив з дому матеріали, нитки та інше на пошиття костюмів. Але наші ресурси не безмежні. А спонсорів у нас малувато...

Ще дуже популярним серед дівчат був у нас гурток рукоділля. Але історія така ж сама: як тільки закінчились матеріал і нитки, які я особисто приносила з дому, гурток закрився. Все потребує матеріальної підтримки...

– Мар'яно Іванівно! Які ваші плани на майбутнє?

- Є у мене мрія: зробити з нашої дев'ятирічки школу з середньою загальною освітою. Тоді, вважаю, була б у наших ромів можливість вільно вчитися у вищих учбових закладах. І можливість ця реальна, бо можна було б добудувати в школі другий поверх , ось вам і додаткові приміщення. А бажаючі вчитись, я впевнена, є. Уже зараз можна було б, при бажанні, сформувати один блок - клас. Прийшли б навіть ті, що вже мають дітей... Бо бажання вчитись є у багатьох. Все впирається у фінансування...

Думаю, що разом з середньою освітою наші діти могли б отримувати і практичні знання: дівчата могли навчатися швейній справі, а хлопці - столярній. Ці професії завжди потрібні у житті і якщо вони у тебе є - ніколи не пропадеш. Тоді б наші випускники могли б мати реальну політехнічну освіту, а ромська школа наблизилась би до сьогоднішнього життя і готувала б до нього дітей.

– Мар'яно Іванівно! Дякую за змістовну і відверту розмову. Бажаю вам успіхів у всіх починаннях!

Бесіду вела

Олена Сокач

На знімку: директор ЗОШ І-ІІст.№13 **М. І. Савко**

"Якби не їдальня, просто би помер..."

Благодійна їдальня "Романі Яг" нещодавно відмітила свою маленьку визначну дату - півроку з дня існування. За цей період тут кожний день (крім суботи і неділі) годувалося приблизно 150 чоловік. В основному це діти з багатодітних сімей та люди похилого віку.

Сподіваємось, що це і завдяки їдальні вдалося бідним і одиноким людям пережити цю сувору (холодну і "грипозну") зиму.

Скільки раз з вікон редакції нам доводилось бачити, як у морозний день з канточками, кастрюльками до їдальні "Романі Яг" тягнуться люди. А шустрі маленькі роми, - хлопчики і дівчаткаі встигали не тільки самі тут поїсти, а ще дещо віднести своїм меншим братикам і сестричкам.

У день півріччя їдальні - 18 лютого - відвідувачів чекав маленький сюрприз. За сприянням куратора реформатської церкви пана Густава Фодова в їдальню була завезена і передана бідним людям партія гуманітарного одягу.

Симпатичні червоні в'язані кофточки, платтячна на літо та туфельки отримали дванадцятирічна Жанна Олаг та десятирічна Оленка Чурей. Зрадів новій одежині: сорочці і штанцям і Еміл Чурей: "Мені одинацять років. Я дуже радий, що сьогодні тут дають подарунки. Мені повезло. Я одержав ще і кросовки. А це значить, що скоро я разом з своїми друзями буду в них грати у футбол".

Юрій Буков, 21 рік: "Я ніде не працюю, зараз важко ромам влаштуватись на роботу. Як би не ця їдальня, я би просто помер з голоду. Шкода, що вона не працює у суботу і неділю".

Алла Вербич, 23 роки: "Я багатодітна мама. У мене 3 сина: п'ятирічний Руслан, трьохрічний Валентин і зовсім маленький Іванко. Я працювала на взуттєвій фабриці, але тепер в декреті. Та і невідомо, чи буде далі робота на фабриці. Чоловік у мене інвалід, колись працював на пошті. Ось і живемо на "дитячі" гроші та 46 гривень чоловікової пенсії. Трохи допомогають батьки, але цього все одно ледве вистачає. Добре, що є ця їдальня - тут смачного годуюють, а інколи дають їжу додому, для дітей. Дякуємо за це. А сьогодні взагалі свято - ще й одежину деяку подарували. Я і собі вибрала рожеві туфельки - я ж ще молода"...

Залишається лише додати, що їдальня "Романі Яг" існує завдяки ентузіазму і енергії голови культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Аладара Адама і турботливим та вмілим рукам жінок-ромок, що працюють тут: завідуючій їдальнею Естері Адам, кухарю Еві Адам, і працівниці Терезі Адам.

О. Сокач

На знімках:

Під час обіду;

в центрі - Жанна Олаг з обновами.

ВИПРОБУВАННЯ СТИХІЄЮ

Різкі зміни погоди зимою цього року призвели до великих снігопадів на початку січня та різкого потепління у кінці місяця. Природа ще раз випробувала не тільки людей, але й будівлі. Не всі ці випробування з честю витримали. Не впоралась з ним і Свалявська ЗОШ І-ІІ ст. для ромських дітей.

Старий корпус школи був побудований ще за часів першої Чехословацької республіки в кінці 20-х років. Колись в ньому була корчма. В кінці 40-х років, після перепланування, в цьому будинку була відкрита школа, де здобували початкову освіту діти з ромського табору. Із збільшенням кількості жителів табору збільшувалась і кількість учнів. Виникла необхідність у розширенні школи. Тому в 1987 - 88 роках господарським методом шефами з місцевого заводу по розливу мінеральних вод були збудовані ще три класи та їдальня. До речі, ця добудова велась без належного виконання технологічних норм, з великими їх порушеннями. Після паводкових дощів 1998 року почав осідати грунт під фундаментом однієї з стін школи, з'явились тріщини, що тяглися аж до стріхи. В ніч з 29 на 30 січня ц.р. стіни нового корпусу не витримали вагу сніга та осадки фундаменту і розвалились. На велике щастя це сталось за дві години до приходу дітей в школу.

В день нашого приїзду, 3 лютого, на місці події ми зустріли заступника начальника обласного управління освіти обласної держадміністрації Герцога Ю.В. та завідуючого районним відділом освіти Свалявської держадміністрації Молнара В.І.,які повідомили нам слідуюче:

"Про надзвичайну подію, що сталалася тут, ми дізнались відразу. Вже першого лютого на місці подій побував начальник управління освіти Закарпатської держадміністрації Гаваші О.А., який провів нараду та віддав перші розпорядження про ліквідацію наслідків аварії.

Зараз на об'єкті працюють щоденно 10-15 чоловік з числа військовослужбовців та направлених з центру зайнятості м.Сваляви, які розчищають завали, готують майданчик для відбудови школи."

Дійсно, 3 лютого розвалини школи розчищали 6 військовослужбовців під командуванням старшого лейтенанта Бевзюка А.В. та вчителі шкіл міста Сваляви: Скиба О.Г., Долинич Й.Й., директор ЗОШ І-ІІ ст. Попович О.І., техпрацівниця Рішко Т.Ф.

Щоб не було зупинки в роботі школи, з 14 лютого вона переходить на двохзмінне навчання. Буде підготовлена технічна документація для нового будівництва, виділені кошти для відновлення школи. Надіємось, що нова школа буде кращою та безпечнішою.

Наш кор.

На знімках: Директор Свалявської ЗОШ І-ІІ ст. Попович О.І. ;

Повним ходом іде розчищення завалів за допомогою військовослужбовців.

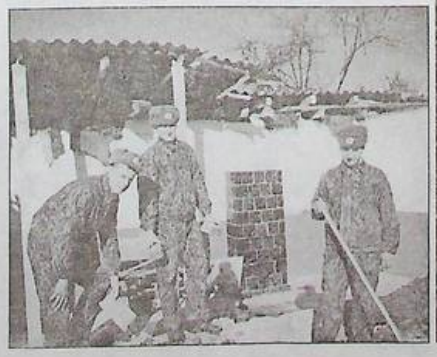

Традиції ромської сім'ї

Народження дитини

Народження дитини в ромській сім'ї - це велика подія і свято. Поява дитини гарантує продовження роду і додає повагу її батькам.Проте період підготовки до появи дитини вимагає додержання певних традицій, табу, для народження здорового малюка.

Суворі правила, особливо в період вагітності жінки, стосуються всіх членів сім'ї. Більшість правил базуються на тому, що жінка вважається "нечистою" на весь цей період, який продовжується аж до хрещення дитини. Коли жінка впевнена, що вона вагітна, то вона сповіщає це чоловіку та жінкам сімейства. З цього моменту вона вважається "нечистою", і повинна бути максимально ізольована від інших членів сімейства, наскільки це можливо. За її здоров'ям піклуються всі жінки родини. Хоч вона і продовжує жити в домі, вона може зустрічатись з чоловіком тільки на дуже короткий час. Жінки допомагають їй у виконанні всіх домашніх справ, робіт, особливо в останні періоди вагітності.

Вагітні жінки не повинні носити нічого, що зав'язується на вузлики: ні сукню, ні блузку, ні шнурки на черевиках. В деяких випадках навіть волосся на голові не можна було зав'язувати стрічкою. Мотивували це тим, що пуповина може бути обкручена на шиї дитини.

Ці закони вироблялись віками і сприяли виживанню цієї спільноти, хоча в останній час багато з цих традицій знівелювались.

Традиційно народження дитини не може відбуватись в домі, в якому живуть. Це може бути або окремо зроблена палатка, або будівля, де ніхто не живе, тому що після цього будинок вважається "нечистим". Через це збільшується кількість ромських жінок, які народжують дітей у пологових будинках, навіть незважаючи на те, що ризикують бути засудженими за контакт з неромами. Звичайно, не завжди жінки народжують дітей у лікарні, якщо, наприклад, табір кочує далеко від населених пунктів. Тому пологи у жінки приймали або жінки-акушерки, або ті жінки, які вже декілька разів народжували дітей.

З цього часу жінка повністю ізолюється від усіх членів родини, і відвідування її іншими суворо забороняється. Цей звичай, звичайно, зменшував контакти з іншими і вірогідність занесення інфекції.

Жінка, що народила дитину, користується обмеженим колом речей, які потім спалюються.

Іншим символічним ритуалом є формальне визнання дитини батьком. В деяких ромських племенах дитину загортають у пелюшки, де є частина з одежі, яка належала батьку. Батько, що бере дитину на руки, пов'язує на шию або ручку дитини червону нитку, щоб запобігти впливу злих духів.

В деяких племенах мати дитини не може зустрічатись ні з ким з чоловіків, крім батька дитини. Їй забороняється виходити з дому до самого хрещення новонародженного.

Хрещення відбувається через декілька тижднів після народження малюка.

Після очищення водою малюк стає освяченим і відтоді може називатись за іменем. В деяких племенах існує декілька імен. Мета цього таїнства полягає у тому, щоб не дати нечистій силі знайти дитину за іменем. Одне ім'я дитині дає мама. Тільки вона знає його. Друге ім'я надається при хрещенні, яке дається згідно домінуючої релігії тієї країни, де проживає сім'я. Третє ім'я - це призвіще, що дається більш для вагомості, але інколи воно стає більш вживаним, ніж те, що записане у документах.

ЛЯЛЬКА

Нещодавно відвідала нашу редакцію одна стара ромка, Марта Руссо з Берегова, котра подарувала нашому майбутньому музею негритянську ляльку, котрій приблизно 80 років. Цю ляльку вона отримала від однієї 85 річної угорки, котрій вона багато років допомагала по дому.

У цієї ляльки дуже цікава історія. Стара угорка отримала її на початку 20-х років від бабусі в подарунок, коли вона була в Америці. Вона довго зберігала цю ляльку як реліквію, але всеж-таки подарувала її Руссо Марті, тому що та була для неї, як молодша подруга.

Марта Руссо одержала цю ляльку 10 років тому, але не дала її навіть онучці. А коли дізналася, що в Ужгороді відкривається ромський музей, то подумала, що саме там місце цій ляльці.

Життя цієї ромки повно страждань і мандрів. Ніхто б і не подумав, що вона ромка, поки сама не сказала. Одягнена була пані Марта скромно, але по багатьом ознакам дуже відрізнялась від інших стареньких ромок. Зразу було видно, що вона отримала добре виховання. А потім виявилась, що вона з елітної сім'ї музикантів.

Марта Руссо народилась у Великих Капушанах в 1928 році. Батько її був з сім'ї відомих музикантів Галамбоші. Янош Галамбоші умів грати на багатьох музичних інструментах. Був концертмейстром, диригентом та викладачем музики. За свою музичну обдарованість і талант був нагороджений почесним лавровим вінком...

На початку 1944 року, коли в тодішній Чехословаччині почали переслідувати ромів, як і євреїв, Марта з матір'ю і молодшими братами переїхали в Берегово. Тоді батька та старшого брата Аладара вже заарештували і відвезли в Мукачево.

Збірний пункт №72 був розташований у колишньому дитбудинку. Тут тримали сотні чоловіків і жінок з різних міст Закарпаття, Угорщини та Чехословаччини. Були тут і музиканти, роми різних професій. Марта багато разів навідувала батька і брата у Мукачеві. Тут же познайомилась з своїм майбутнім чоловіком Руссо Гейзою.

Ромські чоловіки знали, що їх чекає і хто міг, намагався втекти. Коли вона в черговий раз навідувала батька та нареченого, згадує пані Марта, їх німці хотіли відправляти в Сваляву. Як раз тоді вони були на вокзалі і їх вантажили в товарні вагони. Нареченому вдалося втекти, зірвавши дошку вагона. Він вилів і сховався у великому будинку біля вокзалу. Як раз почалося бомбардування і в цьому хаосі зникнення Гейзи не помітили.

Марта попросила шофера, котрий віз боєприпаси до Берегова, щоб відвіз їх. Шофер, старий угорський солдат, пожалів молодих, сховав їх у машину і прикрив соломою. Між селами Гать і Яноші машину зупинили німецьких жандарми, але молодим повезло і їх не знайшли.

В Берегові вони зіскочили з машини і пішли у дом Марти. Але недовго тішилися вони свободою. Наступного дня на Гейзу донесли і його спіймали. Його відвезли в комендатуру, прив'язали до одного дерева і дуже сильно побили. Ці побої він запам'ятав на все життя. Потім ще був табор... Поженились вони тільки в 1952 році.

Гейза добре грав на гітарі, розповідала Марта. І тому він грав в ресторанах Берегово. 18 років разом з жінкою вони пробили на швейній фабриці. Було у них шестеро дітей. Один син помер, а дочка зникла у невідомому напрямку.

Сьогодні пані Марта живе сама. Добре ще, що неї багато подруг - угорок, які допомагають знайти будь-яку роботу, а то на 40 гривнів пенсії дуже важко було б їй прожити. "Зараз важко мені жити, - говорила вона, прощаючись з нами. - Добре, якщо б дали нам гроші за страждання в період Холокосту. Ці гроші дуже б підтримали таких, як я".

Б. Піжу
О. Болош

Музична династія Чуреїв

Закарпаття завжди славилось своїми ромськими музикантами. Любов до музики передавались від батька до сина та його братів. Так створювались на Закарпатті цілі династії ромських музикантів. В ресторанах Ужгорода та багатьох міст Закарпаття до 80-х років існувала така традиція, що в цих оркестрах батько грав разом з сином - і це було престижно, і саме так народжувалась династія.

Одна з відомих династий - сім'я Чуреїв. В 1941 році в Перечині народився **Василь Чурей**, один з видатних акордеоністів Закарпаття. Батько його, теж Василь, хоч і не мав музичної освіти, грав ударником на балах та весіллях. На слух знав музику і дід. І хоч старі музиканти не знали нот, вони мали прекрасний слух і могли грати навіть класичні твори.

Однак Василь-старший розумів, що ноти - важлива частина музичної освіти і їх треба знати обов'язково. Саме тому і віддав маленького Васька в 1950 році в ужгородську музичну школу. Три-чотири рази на тиждень доїзджав хлопчик з Перечина в Ужгород. Після уроків багато хлопчиків, серед яких був ще один ром Янош Гойош, збиралися в один оркестр і грали різну музику. Після закінчення музичної школи Василь залишився на вечірній курс музичного училища (на денному ще тоді не було спеціальності "аккордеон"). Тут він провчився три роки.

- Коли закінчив навчання, - згадує сьогодні музикант, то влаштувався на роботу в санаторій "Карпати". Там тоді працювала група дуже сильних музикантів. Мене навіть запросили грати в Ужгородську філармонію. Там прослухав мене Дезідерій Задор, котрий дав "добро" на мою роботу в Київському ансамблі ліліпутів під керівництвом Бориса Асєєва.

Три роки Василь Чурей у складі ансамблю гастролював, об'їздивши майже всю Україну. Був концертмейстром, складав програму виступів, робив постановку музичних номерів і, звичайно ж, був солістом колективу. Звідти перейшов працювати у Гур'євську філармонію. Потім була Москва, інші міста Росії, по котрим гастролював з одним циганським ансамблем. А наїздившись майже по всьому колишньому Союзу, Чурей повернувся додому і почав працювати в елітному на той час в Ужгороді ресторані "Київ". Тут керівником був тоді відомий всім скрипаль Дюла Легоцький. А звідти перейшов у не менш відомий ужгородцям ресторан "Верховина" (теперішня "Корона"), де пропрацював більше 20 років.

В ті часи там грали Шандор Рошташ (перша скрипка), Дюла Косоні (саксофон) та інші. Потім Василь Чурей створює власний ансамбль, де грали Юрій Галамбоші (контрабас), Слава Дєменьтьєв (Брек) (ударник), Віллі Пап (саксофон) та інші. Разом їм вдалося створити таку цікаву музичну програму, що майже всі гості з Угорщини були клієнтами "Верховини". І ходили туди не тільки на смачну їжа, а головним чином на шикарну музику.

Нещодавно Василь Чурей повернувся з Праги, де разом з сином Золтаном та Бейлою Горватом грали у російських ресторанах "Распутін" і "Трембіта". Там сьогодні дуже популярний російський і циганський репертуар і тепер за прекрасну гру музикантів звідти запрошують у Францію та Германію.

Наслідував батьківську традицію в сім'ї і його єдиний син **Золтан**. Як і батько, він закінчив музичну школу, тільки по класу "фортепіано". А потім вчився у культосвітньому училищі на режисерському факультеті. Перед армією встиг з батьком трохи пограти у "Верховині". Але й армія не розлучила його з музикою - він служив у Мукачеві, у музвзводі.

Золтан відноситься до сучасної плеяди музикантів. Він однаково добре грає як на фортепіано, так і на синтезаторі і ця універсальність дуже цінується на Заході. І оскільки тепер в ресторанних програмах "в ходу" не тільки романси і старовинні одеські пісні, а і джазові естрадні композиції, то ці таланти музиканта стають особливо в пригоді.

Як батько, так і син Чурей, чудово грають на своїх інструментах і мають дуже багато пропозицій для виступів за кордоном. Останнє прийшло з Німеччини. На жаль поки що хвороби старшого маестро не дозволяють робити далеких гастролей.

Музична династія Чуреїв тимчасово припинилась, тому що у Золтана дві дочки. Одна, Єва, вчиться тепер на менеджера, а друга, Марта - в медучилищі. Вона грає на піаніно, але серйозно музикою не займається. Словом у дівчат зовсім інші плани на життя.

Але і дід, і батько - оптимісти і дуже сподіваються на те, що в їхній сім'ї таки з'являться хлопчики - продовжувачі роду і нащадки їхніх музичних традицій.

О. День.

Любов до ромського народу

Нещодавно в гостях нашої редакції побував Василь Ярославович Кочанський. Особистість неординарна. Один з наших постійних читачів та дописувачів. У чому полягає його неординарність, спитаєте ви? Насамперед в його знанні ромської культури, традицій та звичаїв. І це не дивлячись на те, що він "гаджо" (не ром). А ще, в знанні ромської мови. Навіть, кількох її діалектів.

Ми попросили Василя Ярославовича розповісти нам, що зблизило його з цим народом, що імпонує йому в ромському способі життя.

Родом Василь Ярославович з м.Первомайськ, що на Дніпропетровщині. Так як будинок його родини був розташований біля табору, він мав можливість спілкуватися з ромськими дітьми. Фактично він ріс разом з ними. Звідси й з'явився інтерес до цього народу. З тих пір, де б Василь Ярославович не побував, він завжди цікавився всім, що пов'язане з ромами.

"Коли я гостював у свого брата в Івано-Франківську, то випадково зустрівся з одним ромом з Ужгороду", - згадує Василь Ярославович. -"Саме він розповів мені, що там виходить ромська газета "Романі Яг". А коли я вперше відвідав саму редакцію, то не міг повірити, коли побачив стільки зібраної літератури на ромську тематику".

Любов до цього народу у Василя Ярославовича, напевно, в крові. Адже ще його дід любив ромів, їх танці й пісні. І любов ця виливається у нього у віршах про ромів та в ліричні рядки на ромській.

Користуючись нагодою, ми попросили Василя Ярославовича розповісти нам про життя ромських общин в Дніпропетровську та Івано-Франківську, де він неодноразово бував.

Виявляється, що в Івано-Франківську проживають дві групи ромів: роми-серви та роми-кишенівці. В цілому, ромського населення в місті проживає не так вже й багато. Це якщо порівнювати з 60-ми роками, коли ромська община в Івано-Франківську була набагато чисельнішою. З того часу багато ромів переселилось у Дніпропетровськ. А ті, які залишились, як правило, мають свій маленький бізнес: власні кафе та магазини.

Якщо роми-серви, які проживають в Івано-Франківську, в основному є вихідцями з Дніпропетровщини, то кишенівці є вихідцями з Харкова, а не Кишенева, як міг би дехто подумати. Що ж стосується самої назви цієї групи, то тут побутує кілька версій. Дехто вважає, що назва кишенівці походить від слова кишеня, у що не дуже хочеться вірити. Інші ж твердять, що все таки від назви міста Кишенів, хоча в мові елементи молдавської відсутні. Діалект кишенівців близький до сербського.

На відміну від Івано-Франківська, у Дніпропетровську проживають аж чотири групи ромів. Це серви, котлярі або келдерари, роми-крими та ловари.

Серви займаються переважно торгівлею на базарах, головним чином в районі Озерки. Багато з них є власниками маленьких кіосків.

Келдерари, які компактно проживають в районі Амура (лівий берег Дніпра), займаються ганданням. Чоловіки цієї групи іноді, правда, працюють з залізом та це ремесло поступово почало втрачати свою актуальність.

Найпопулярнішим заняттям ромів-кримів сьогодні є скуповування та перепродаж спецодягу. Закуповуючи спецодяг на базах, його згодом продають жителям сільських місцевостей. Їх спосіб життя найбільше нагадує мусульманський. Вони визнають Аллаха, а слово дел на їх діалекті означає небо.

Ловари є одною з найбагатших верств ромського населення Дніпропетровська і займаються в основному приватним бізнесом.

Розповідаючи про своє життя, Василь Ярославович повідомив нам багато цікавих речей з життя ромів. Ми не знали, наприклад, що ромська община проживає в Азербайджані (м. Євлах) та Тунісі.

Але найбільше, що вразило нас й запевнило у тому, що наша праця дійсно приносить користь, були слова одного рома адресовані нам посередництвом Василя Ярославовича Кочанського: "Пишіть про нас, бо багато хто думає, що ми не люди".

Наталія Герцег.

На знімку: В.Я. Кочанський

Незалежні ромські телевізійні станції Македонії

У Македонії існують сім приватних телевізійних станцій. Дві з них - це ромські: "Шуто орізарі" та "БТР Nacional".

Наш співрозмовник **Зоран Дімов** - генеральний директор "TV БТР Nacional" розповідає.

"Наша TV- станція працює у м.Скоп'є, де проживає біля 40 тисяч ромів, а всього ж в Македонії ромів біля 380 тисяч. Необхідно відмітити, що за релігійними віруваннями ромська община не є однорідною, вона поліетнічна: дві третини - це християни (католики і православні), а одна третина - мусульмани. Вони і зовні відрізняються одні від других. Це стосується і зовнішнього вигляду. Мусульманки-ромки одягаються за мусульманськими звичаями: широкі штани, широка накидка-блузка, і обов'язковий великий платок, який одягається майже на очі. Християни - роми вдягаються зараз у звичайний європейський одяг, проте з деякими елементами, що властиві нашому народу: яскраві фарби блузок, наявність великої кількості прикрас.

Наша телестанція TV БТР працює вже третій рік. В існування станції, її роботу я вклав свій власний капітал і гроші різноманітних фондів, які працюють в Македонії.

- Чим відрізняється приватне ромське TV від державного?

У нас немає закритих тем про життя ромів, ми пропонуємо глядачам художні і документальні кінопередачі, які розповідають про фільми, події у світі і у Македонії зокрема.

- Які передачі існують для дітей?

Створено біля 40 сюжетів по вивченню ромської абетки, де широко використовується пантоміми, музичні жарти, куплети і вірші.

- Коли починається робота Вашої станції?

Передачі починається з 11 години ранку і тривають до 23 години вечора. Ось як виглядає типовий блок передач.

Зранку іде декілька блоків по вивченню ромської мови, які продовжуються невеличкими музично-драматичними постановами. На протязі дня демонструються дев'ять художніх фільмів, три вісника новин по 45 хвилин, десять комерційно-маркетінгових блоків по 5-7 хвилин. Крім того є один спеціальний комерційний музичний блок вітань. Ціна його від 1 до 2 доларів за пісню, або музичний твір. Ось останні і допомагають нам виживати фінансово.

- Скільки спеціалістів працюють у Вас?

На студії офіційно працює 20 чоловік. Дев'ять з них - це високопрофесійні режисери, звукооператори, оператори, монтажери, сценаристи. Тому наша студія користується великим авторитетом і популярністю.

- Які ще видання є у БТР?

Ми випускаємо єдиний у Македонії дитячий ромсько-македонський журнал "Cirikle"("Пташка").

- Які ваші плани на майбутнє?

Ми намагаємось розширити нашу мережу засобів інформації - хочемо створити своє радіо на ромській мові, розширити видання ромських газет, журналів.

- Успіхів у вашій роботі, нових починаннях!

Дякуємо.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕЛИКОБЕРЕЗНЯНСЬКОГО ПРАВОВОГО ЦЕНТРУ

29 лютого 2000 року "Романі Яг"

З початку роботи безкоштовної юридичної консультації для ромів у смт. В.Березний (тобто з літа 1999 року) за одержанням правової допомоги звернулось понад 50 осіб ромської народності, переважно мешканці В.Березного та Великоберезнянського району.

Необхідність надання безкоштовних юридичних консультацій для представників ромської народності є очевидною, перш за все, через невисокий рівень їх правової освіти та культури. Переважна більшість ромів не знають своїх прав, які гарантовані їм Конституцією, а тому досить часто не мають можливості для їх захисту, не використовують ті гарантії забезпечення своїх прав, які надані їм Основним Законом нашої держави.

Серед типових справ, з якими звертаються до юридичної консультації, є звернення групи ромів (близько 20 чоловік) зі скаргою на директора підприємства, працівниками якого вони є. Суть конфлікту між працівниками і керівництвом підприємства в тому, що працівники-роми не отримують заробітної плати, а коли і отримують - то тільки незначний відсоток. Причому такі невиплати не є результатом важкого фінансового становища підприємства, оскільки працівники інших національностей заробіток отримують вчасно і в повному обсязі. Коли роми почали висловлювати своє невдоволення таким становищем, дирекція підприємства запропонувала їм звільнитися. Юристом нашої консультації була підготовлена скарга на ім'я прокурора Великоберезнянського району на дії директора підприємства. Ми також звернулись до директора підприємства з проханням залагодити дане питання в добровільному порядку. На даний час справа знаходиться на стадії вирішення.

Досить часто через власну неграмотність роми не мають змоги особисто захищати свої права. В такому випадку наш правозахисний центр надає їм адвоката, який представляє їх інтереси. Так, до нас звернулась мешканка смт. В.Березний Словенська М.М. з проханням посприяти їй отримати допомогу на поховання її дочки, яка була збита автомобілем. Ми звернулись до організації, якій належав даний автомобіль, з клопотання виплатити сім'ї потерпілої допомогу на поховання. Справа була вирішена, підприємство добровільно сплати грошову суму сім'ї потерпілої, а також виділило додаткові кошти на поховання.

Оскільки Великоберезнянщина - це район, який потерпів від повені, то є досить багато звернень з проханням допомогти у підготовці документів для отримання матеріальної допомоги постраждалим від повені. Зокрема, до нас звернувся мешканець табору у смт. В.Березний Дьордь О.Ф., у якого в 1998 році стихією був зруйнований будинок. До січня 2000 року він так і не отримав коштів чи матеріалів на відновлення житла, хоча місцева влада обіцяла допомогти у відновленні будинку.

Крім мешканців В.Березного та Великоберезнянського району до правозахисного центру звертаються мешканці сусідніх районів. Так, у лютому 2000 року ми отримали звернення мешканки смт. Перечин з проханням скласти заяву на ім'я голови Перечинської райдержадміністрації. Внаслідок великих снігопадів у неї завалився дах будинку і вона з дітьми (а їх у неї восьмеро) залишилась без житла. Нами була підготовлена заява і разом з головою Перечинської районної організації "Романі Яг" ми звернулись до місцевої влади з проханням якнайшвидше надати цій сім'ї будівельні матеріали або кошти на відновлення житла.

Також до юридичної консультації звертаються особи з проханням пояснити їм їхні права в галузі соціального забезпечення. Зокрема, частими є звернення багатодітних батьків з приводу виплат на неповнолітніх дітей. В таких справах юрист консультації надає усні консультації щодо підстав та розміру виплат, а також звертається до органів соціального забезпечення за довідкою про порядок соціальних виплат.

Велика кількість справ, які надходять до правозахисного центру, пов'язана з отриманням та обміном ромами паспортів, видачею свідоцтв про народження та свідоцтв про укладення шлюбу, інших документів. Зазвичай роми нехтують правилами паспортного режиму, відмовляються офіційно укладати шлюб, обмінювати паспорти. Це призводить до проблем у випадку втрати якого-небудь офіційного документу або у випадку необхідності підтвердити певний юридичний факт. Юрист правозахисного центру в таких випадках допомагає особам збирати всі необхідні довідки для отримання нових документів, представляє інтереси ромів в державних органах.

На завершення хотів би звернутись до всіх ромів, які проживають на Березнянщині (і не тільки): ні в якому разі не відмовляйтесь захищати свої права. Не бійтесь звертатись до суду чи правоохоронних органів за захистом своїх прав та свобод. Конституція України гарантує Вам рівноправність з іншими націями та народностями, а тому Ви є повноправними громадянами України.

Якщо Вам необхідна допомога звертайтесь за адресою: смт.В.Березний, вул.Шевченка,2, Районний будинок культури, Правозахисний центр "Романі Яг".

В.Хльобас,
юрист правозахисного центру "Романі Яг", смт.В.Березний.

ДУЖЕ ПОТРЕБУЄМО ЗЕМЛЮ

Нещодавно, у черговому відрядженні по Берегівському району, довелось нам побувати в селі Бовтрадь. Це - одне з найтиповіших сіл Берегівщини з населенням у три тисячі мешканців. На краю села, як і всюди, живуть роми.

Погода в день нашої поїздки була дуже поганою. Тому говорити надворі не було ніякої можливості. Саме тому ми і зайшли у будинок до нашого старого знайомого Василя Етваші. Його будинок вважається одним із заможніших, бо має дві кімнати, кухню і коридор. Таких будинків у таборі тільки шість, решта будинків складається з однієї кімнати і кухні, а є й такі, що мають лише одне приміщення.

Ми зайшли в дім якраз тоді, коли Василь Етваші плів кошик з лози. Сидимо в кухні і господар згадує ті часи, коли в таборі жило людей вдвічі більше, ніж тепер. Сьогодні в таборі мешкає всього 150 ромів - 60 дорослих та 90 дітей.

Більше ніж 20 років тому багато людей з табору виїжджала на лісозаготовки в Росію, в Амурську область. Тут і дотепер живе Бейло Етваші, брат Василя, котрий організовував поїздки для сотен ромів на лісозаготовки. Це була дуже хороша робота, бо дуже добре оплачувалась.

Сім'ї бовтрадських ромів залишались в селі, але були й такі сім'ї, які виїзджали разом в Росію і декотрі діти бовтрадських ромів народились в далекому амурському краю.

Ті роми, що залишались у таборі, теж мали роботу: працювали у колгоспному винзаводі, робили на продаж вальки. Так що жилось їм непогано. Заробивши достатню суму грошей, деякі ромські сім'ї вирвались з свого оточення, купили будинки в селі та Берегові. Сім'ї Ернеста Етваші, Берталона Салки, Йосипа Фаркоші й сьогодні живуть в селі між угорцями і ведуть їхній спосіб життя, подібний місцевим угорцям. Однак основна маса ромів жили сьогоднішнім днем - думали, що завжди буде хороше життя. Деякі поклали гроші у сберкаси, а сьогодні залишились ні з чим.

Сьогодні більшість ромів Бовтраді голодують. Вони так само, як багато ромів Берегівщини, плетуть кошики, віники і так заробляють на життя. З цього утримують свої великі сім'ї Етваші і Балоги. Весь табор фактично складається з різних гілок цих великих родин.

Дома дуже важко продавати кошики і віники. Тому чоловіки і деякі жінки возять

продавати їх в сусідні області, де часто міняють свої товари на картоплю і борошно.

- Дуже важко тепер найти лозу для кошика, - розповідає Василь Етваші. - Їздимо за нею аж у Великий Березний. Ідемо навіть тоді, коли погана погода - сніг або дощ. Вимушені йти, а інакше як прогодуєш сім'ю?

- Дуже не вистачає у нас землі, - говорить далі Василь. - У мене є пара коней, але місто далеко. Не можу збирати і здавати відходи металу, як це роблять ті роми, котрі живуть недалеко від міста. Буває, що хтось з місцевих угорців просить щось перевезти, а більше ніякої роботи нема. Якщо б моя сім'я мала б хоч би небагато землі, то ми могли б її обробляти.

Видно, що наш співбесідник знає толк в землі біля його хатинки є шматочок землі і невеличкий виноградник.

Василь сподівається, що цією весною сільрада виділить ромам землю і вони будуть намагатися добре її обробляти, щоб прогодувати свої сім'ї. Вже багато разів зверталися роми у сільраду з цим проханням, а землі й досі не отримали.

Багато ромів від'їджають з села у пошуках кращої долі і життя. Поїхав і староста табору Йосип Галамбоші, хоч у нього один з найбільших і найгарніших будинків в таборі.

Дуже мало в селі пенсіонерів. Всього шість, і одержують вони пенсію по 25 гривень. Зате дуже багато молодих сімей, де 5-6 дітей. У Ільдики Товт, котрій 26 років, шестеро дітей: старшому 12 років, а молодшому півтора роки. Шкода ці молоді сім'ї, дуже важко їм піднімати дітей.

На жаль, роми дуже скоро женяться. Допомога на дітей дуже маленька, та й та погано виплачується. Школу діти відвідують погано: в обід годують тільки перші класи, та і то за гроші. "Як відпускати дітей в школу, якщо у них нема що взути і нема пристойного одягу", - сумно говорять жінки, хоч вони вже розуміють, що тільки освічена людина може вирватись з кола бідності. Але, на жаль, не всі розуміють, що без освічених людей у ромів нема майбутнього.

Б. Піжу, О. День.
С. Бовтрадь, Берегівський р-н

На знімку: Василь Етваші плете черговий кошик.

БЕЗ ПРАВА НА РОБОТУ, БЕЗ ПРАВА НА ЗАХИСТ В СУДІ

У романі В.Гюго "Отверженные" головному герою Жану Вальжану за крадіжку пиріжка було визначено судом 10 років каторжних робіт. Подібна історія повторилась з ромом Лакатошем А.А., який за крадіжку восьми банок маринованих огірків отримав 3 роки тюрми.

За іронією долі на життя Андрія Лакатоша випало стільки біди і горя, що його вистачило би на багатьох людей, як би розділити порівну всім. Народився він 1973 року в м.Мукачево у ромському таборі. В сім'ї було ще четверо дітей. Добрі люди допомогли влаштувати хлопця у Перечинську школу-інтернат, а після її закінчення поступити на навчання у СПТУ №31м. Мукачево, де і здобув він професію шофера. В 1995 році, коли Андрій залишився без роботи, один з його товаришів підбив його вчинити крадіжку декількох банок з балкону першого поверху багатоповерхівки. Та в момент вчинення злочину біля того будинку проходив міліцейський патруль. "Товариш" з місця злочину втік, а Андрія схопили, сильно побили і відправили до слідчого ізолятора. Там його ще раз сильно відлупцювали і заставили підписати зізнання. В ході розслідування, яке проводив слідчий Кадза, було "встановлено", що він "скоїв" ще чимало злочинів, про які навіть і сам не знав. Проте на паперах все було дуже гарно і чітко.

На суді, що тривав біля 2-х годин, і де не був присутній адвокат (заставили підписати заяву, де він ніби відмовляється від адвоката) за статтею 140 ч.3 йому присудили 3 роки ув'язнення, хоча його вина фактично не була доведена, адже ні на одній банці не було відбитків його пальців. Зато було "доведено", що він крав кури і шкіряні куртки. На всіх паперах він ставив свої підписи, навіть не читаючи їх, бо боявся наступних побоїв як від міліціонерів, так і у камері.

Відбував покарання в "зоні" шахти села Сокиряни Чернівецької області, де з глибини 700 метрів добували вапняковий камінь. За день треба було нарізати 10 кубів каменю, відвезти його за 100 метрів від місця видобутку та скласти. "Це було пекло, - згадує Андрій.- В зоні "блатні" встановлювали свої права: на одного такого "блатного" працювало до 120 чоловік, за те він їм давав свій "захист". Все там кожна купити і продати, навіть такі речі як куфайку, одежу. Грошима служили сигарети, чай".

Звільнився у 1998 році восени. Проте знайти роботу не зміг, страшно голодував, навіть хотів знову вкрасти, щоб посадили: там хоч якось, а годують. Але те, що ще в тюрмі охрестився у харизматичній церкві, стримувало його. Всю зиму він ходив у тапочках і голодував, захворів на відкриту форму туберкульозу. Потрапив у лікарню у лютому 1999 р., де дізнався, що вже не має майже всієї лівої легені та й з горлом справи погані.

"Лікарі вважали, що я помираю, - згадує він ті часи. - До мене весь час навідувався лідер однієї з релігійних домашніх груп по вивченню Біблії від церкви "Живого Бога" Горват Олександр. Я навіть хотів, якщо помру, то нехай ром мене і відспіває і поховає. Але Олександр дав мені впевненість у себе і свої сили. Я став одужувати. Зараз, не зважаючи на всі пройдені мною кола пекла, не втрачаю віру в Бога, хочу зробити все можливе в житті для поширення його віри. Разом з помічником пастора Вірагом Йосипом проповідуємо серед ромів Мукачівщини: в селах Павшино, Балажієво, Яношах. Буду служити стільки, скільки мені Бог дасть сили! Не хочу, щоб хтось пройшов таке пекло, як я".

Наш кор.

ЗАКАРПАТТЯ І ЙОГО НАРОДИ

Павло Роберт Магочій
Університет м.Торонто, Канада

В жовтні 1999р. в м.Фленсбурзі (Німеччина) проходила міжнародна конференція національних меншин європейських країн, на якій ромів нашого краю представляв заступник голови обласного товариства "Романі Яг" Е.Бучко (див. "Романі Яг" №10 від 26 жовтня 1999р). Серед запрошених на конференцію був і відомий фахівець з міжнаціональних питань, професор Торонтського університету (Канада) Магочій П.Р., з який наш представник мав декілька цікавих дискусій по проблемах як ромів, так і інших національних меншин Закарпаття. Нещодавно наша редакція отримала від шановного п.Магочія П.Р. лист, а також його статтю "Закарпаття і його народи", яку (з незначними скороченнями) пропонуємо до уваги наших читачів.

Найобізнаніші джерела повідомляють, що в світі існує, принаймні, від 4000 до 5000 окремих мов, на яких говорять по всьому світі. Це означає, що існує, принаймні, стільки ж окремих культур і народів. З другого боку, на всій земній кулі є лише 200 державностей.

Будь-яке елементарне математичне рахування приводить нас до висновку, що більшість, якщо не всі держави в межах своїх кордонів об'єднують більше, ніж одну, або навіть кілька, мов і народностей. Іншими словами, більшість країн у цілому світі за своїм складом є багатокультурними і багатонаціональними.

Для Європи багатонаціональні країни - це норма. Фактично винятки можна порахувати на пальцях однієї руки що стосується географічно окружних країн типу Ісландії, Ірландії, Португалії, серед тих, що одразу приходять на думку. З цієї точки зору, Франція або Іспанія, або Великобританія - не беручи до уваги всі країни Центральної Європи і бувшого Радянського Союзу - є саме тими багатонаціональними країнами, що є дуже типовими для Європи. Серед таких багатонаціональних держав є такі, що вважаються етнічно однорідними, але які фактично такими не являються, як наприклад Німеччина, в межах якої окрім німців живуть три інші народи, особливо датчани, фризи та лужицькі сорби, не говорячи вже про те, що сьогодні простежується сильний рух до визнання низьконімецької (Plattdeutsch) або низькосаксонської, як окремих західнонімецьких мов. Маю пояснити, що коли мова йде про багатонаціональний аспект держав, під цим розуміється місцеве населення, а не тимчасові, напівпостійні іммігранти, які прибули протягом останніх кількох десятиліть.

Протягом останнього тисячоліття Закарпаття було населене кількома народностями, а саме русинами, мадьярами, євреями, німцями, ромами/циганами, словаками, румунами та вже в більш пізніший час українцям та росіянам. Саме до цієї звичайної або типово європейської землі звертаємо зараз нашу увагу.

Я би хотів розглянути три аспекти Закарпаття : 1) його фізичну географію, 2) його суспільну географію, тобто його населення, і 3) його особливу політичну традицію.

1) Що стосується першої особливості Закарпаття, фізичної географії, варто звернути увагу на те, що багато європейців про свою власну країну або спеціфічний регіон любить говорити, що вони є центром Європи, що представляють славне серце континенту. Словаки, чехи, поляки, литовці, і румуни-всі вони заявляли, що становлять серце Європи. Але дійсний географічний центр Європи можна знайти в закарпатському селі Ділове (колишня назва Требушани). Недалеко від центра Ділового ще можна бачити два пам'ятники, які розташовані один поруч другого. Один був побудований угорським урядом у 1875 році, другий радянським, точно 100 роками пізніше, в 1975 році. Обидва пам'ятники позначають точний географічний центр європейського материка, як його встановили науковці Угорщини понад сто літ тому.

Основну географічну характеристику Закарпаття становить східнокарпатське гірське пасмо, гребені якого формують північний кордон області. Гірські гребені з малою кількістю перевалів (Ужок, Верецький, Яблуницький/Татар) створюють природний бар'єр, який відділяє від інших областей України на півночі. Всі закарпатські ріки течуть на південь до Тиси, яка, в свою чергу, прямує на південно-захід і вливається в Дунай. Це означає, що Закарпаття становить географічну частину Дунайського басейну і невід'ємну частину Центральної Європи. Такі географічні фактори мали глибокий вплив на історію, культуру, релігію і менталітет народів Закарпаття. Іншими словами, Закарпаття, його мешканці і їхня культура завжди були більш пов'язані з тією державою чи суспільством, які панували в Дунайському басейні - понад 800 років королівство Угорське-ніж з народами та спільностями за горами на півночі.

Хоч Закарпаття може бути географічним центром Європи, воно ніколи не досягло ніякого багатства, ані зазнало культурного резонасу, що, звичайно, пов'язано з центрально розташованими областями в інших частинах європейського континенту. Це сталося тому, що Закарпаття завжди було окружною і недостатньо розвиненою частиною тієї держави, яка там володарювала, чи то було королівство Угорське до1918 року, чи Чехословацька республіка в роках 1919-1938, чи Радянський Союз від 1945 до 1991 року, або з того часу незалежна Україна. Економічна недорозвиненість навіть і відсталість, зрозуміло, мали негативний вплив, зумовили виникнення злиденного середовища, яке періодично змушувало своїх жителів залишати свою землю і емігрувати, щоб вижити.

З другого боку, економічні злидні створили те, що можна вважати непередбаченим позитивним результатом. Маю на увазі таке: більшу частину своєї історії (за винятком радянського періоду) цілі покоління закарпатського населення, зокрема селяни, жили своїм власним життям без великого втручання з боку пануючої держави. В той час як офіційна зневага з боку державних урядовців призвела до економічної відсталості, така ситуація уможливила закарпатців зберегти свої багаті та різноманітні, а часто й архаїчні культурні та мовні особливості.

2) Це веде мене до другої особливості Закарпаття, його багатонаціонального складу. На основі останнього перепису населення в 1989 році, регіон нараховував 1,252.300 жителів, з яких 976.749 було русинів і українців, 155.711 мадьярів, 49.458 росіян, 29.485 румунів, а також менша кількість циганів (12.131), словаків (7.329), німців (3.478), євреїв (2.639), білорусів (2.521) та інших (6.11 7).

Важливим аспектом закарпатської багатонаціональності та багатокультурності є здатність його населення протягом більшої частини своєї історії жити поруч, без національної зненависті і насильства, що часто характеризує багато інших багатонаціональних частин Європи, в тому числі регіонів суміжних із Закарпаттям. Я не пробую ідеалізувати місцеві умови або перекручувати історичні дані твердженням, що тут ніколи не було дискримінації і страждань, нав'язаних жителям Закарпаття через їх національне походження.

Я б однак сказав, що будь-який приклад незгод чи насилля, яке тут могло трапитися, було наслідком діяльності зовнішніх сил. Іншими словами, такі випадки були наслідком діяльності держав, які панували в регіоні, але не наслідком людських взаємин між населенням. Наприклад, угорський режим до 1918 року і знову під час Другої Світової війни часами переслідував деяких русинських і українських політичних, і культурних діячів. Однак, важливо звернути увагу на те, що такі випадки не супроводжувались тертям між місцевими мадьярськими і русинськими жителями, які завжди жили у злагоді. Аналогічно Закарпаття належить до малої кількості регіонів у Східній і Центральній Європі, де ніколи не відбувалися ніякі погроми, спрямовані проти євреїв. Історично багато євреїв краще інтегрувалися тут, ніж в інших частинах Центральної Європи.

Правда також, що багато місцевих жителів-мадьярів, німців, а також і русинів, зазнали переслідувань з боку радянського режиму безпосередньо після 1945 року. Тому що цей режим пов'язується з Росією, можна передбачити, що місцеве населення неприязно відгукнулося до відносно великої кількості росіян, які поселилися в Закарпатті під час радянського правління. Такого тертя з місцевим населенням, здається, не було. Зрештою, існує тут чутлива проблема тих осіб, які себе від 1990 року відкрито проголошують русинами. Деяким з них здається, що як місцеве східнослов'янське населення були, від установлення радянського правління, несправедливо відсунені з керівних посад в регіональній адміністрації і господарстві, а їхні місця передані новоприбулим громадянам з інших частин колишнього Радянського Союзу, в першу чергу з сусідньої Галичини та східної України. Крім того, тут в пресі часом з'являється гостра риторика, яка критикує часто зневажливе ставлення галицьких українців до місцевого русинського населення. Незважаючи на це, не існує ніщо, що можна б назвати серйозною русинсько-українською конфронтацією або конфліктом. Це тому, що ідея - живи й залиши жити - здається, охоплює більшість закарпатської спільності. Такий підхід не лише характеризує відношення між багатьма національностями, що тут живуть століттями, але й також відношення до тих, що прибули сюди за радянського періоду після Другої Світової війни.

3) Третьою характеристикою Закарпаття є його політична відмінність. Міжнародні громади трактували Закарпаття, або історичну Підкарпатську Русь, як окремий територіальний феномен не задля його багатонаціонального складу, а через те, що це була країна пов'язана з найбільшою кількістю її місцевих жителів, русинів. Угорські документи далекого минулого (з X і XI століття), згадують цей регіон під назвою *Marchia Ruthenorum*, тобто межа, прикордонна смуга, яку заселяли жителі Русі. В новійших часах габзбурським урядом було створено Ужгородський округ, який протягом кількох місяців у 1849-1850 роках став загальновідомим як "Руський округ". Його чиновники руського походження, очолювані політичним діячем Адольфом Добрянським, персонально забезпечували більшість місцевої адміністрації, в якій, навіть в рамках полагодження громадських справ, користалися, поряд з мадьярською та німецькою мовами, також русинською мовою.

Було то, однак, в XX столітті, коли Підкарпатську Русь/Закарпаття встановлено як окремий територіальний феномен, з кордонами, що цілком залишилися без змін до сьогоднішнього дня. Протягом XX століття кожна країна, яка починала володарювати в Закарпатті, відчувала обов'язок визнати русинський фактор і на основі загальних принципів самовизначення запропонувати регіону, для більшості місцевого населення русинів, автономію.

Отже, наприкінці 1918 року, нова Угорська республіка, під керівництвом Мігая Каролі, створила Руську Країну, яка початком 1919 року в період правління мадьярського комуністичного уряду Бели Куна, проіснувала кілька місяців. Пізніше, в травні 1919 року, місцеві русинські лідери, за підтримкою русинських іммігрантів в США, добровільно приєдналися до нової Чехословадської республіки, з розумінням, що для русинів Підкарпатська Русь стане власною самоврядною областю. Зрештою Мирна конференція в Парижі прийняла чехословадське рішення лише при умові, що всі "русини, які живуть на південь від Карпат" (тобто в межах сучасних кордонів Словаччини, а також України) будуть користатися самоврядуванням, тобто автономією. Протягом двох десятиріч перша Чехословадська республіка не виконувала своїх міжнародних обов'язків перед русинами. Тільки після Мюнхенської угоди в вересні 1938 року, коли Чехословаччина стала федеративною республікою, новий празький режим нарешті надав Підкарпатській Русі, яка стала відомою як Карпатська Україна, повну автономію. Навіть угорський уряд адмірала Горті під час Другої Світової війни, який силою приєднав Підкарпатську Русь/Карпатську Україну в березні 1939 році, запропонував надати своєму новому, заселеному русиноми регіонові, названому *Kárpátalja*, певний рівень автономії. Ніщо з того, однак, не здійснилося. Зрештою, коли Радянська армія в 1944 році вигнала мадьярів, місцеве населення створило самоврядний суб'єкт, як Закарпатська Україна, яка висловила бажання приєднатися до Радянської України.

Суть цього короткого історичного екскурсу полягає у висвітленні того, що саме існування Закарпаття як окремого територіального явища спирається на два історичних фактори: (1) численну перевагу місцевого русинського населення; і (2) розуміння в міжнародних колах, що регіон існує як окрема територія, заселена русинами, які мають право на певну форму самоуправління. В цьому контексті не дивує той факт, що в період, коли відбулася остання політична зміна в другій половині 1991 року - Радянський Союз перестав існувати і виникла незалежна Україна - майбутній перший Президент України Леонід Кравчук запропонував, щоб 1 грудня в межах референдуму за незалежність України і першими незалежними президенськими виборами в країні на Закарпатті відбувся референдум за його самоврядування (автономію). Наслідком того було те, що 78% населення регіону проголосувало за самоврядування (автономію).

Що ми бачимо у ретроспекції, є цілком зрозумілим: протягом першої половини XX століття кожна країна, яка володарювала на Закарпатті - Угорщина Каролі та Куна, Чехословаччина Масарика та Бенеша, Угорщина Горті-починала з обіцянки самоврядування, але ніколи не була ані спроможною, ані охочою дозволити населенню регіону керувати собою. Можна підказати запитання, чому всі, повністю відмінні один від одного режими, діяли однаковим способом? Тому, що ті держави ніколи дійсно не відчували, що мають право володарювати в Закарпатті?

Держава, яка дозволяє своїм регіонам самоврядувати, здатна таке зробити, бо вона має впевненість, що у її громадян є довір'я і пошана до уряду. В такому плані, так як Іспанія має свою самоврядну Каталонію і країну Басків, Італія свою Сіцілію та Фріулію, також Україна може пожити, а навіть процвітати разом з такими самоврядниками регіонами як Крим і Закарпаття.

В кожній дискусії про сучасне й безпосереднє майбутнє ми мали б пам'ятати що основні проблеми Закарпаття, як і більшості України, є економічного характеру. Перед лицем таких великих економічних проблем не можна бути наївним і вірити, що автономія сама по собі є своєрідним бальзамом, який відразу змінить економічний стан і автоматично забезпечить роботу і добробут регіонові. З другого боку, існує досить поширений досвід в інших частинах Європи, який доводить, що регіони, які вирішують власні економічні й культурні справи (з метою покращання свого житевого рівня), не роблять цього гірше, а навіть краще в порівнянні з країнами, що підпорядковані політиці далеких центральних урядів.

Незважаючи на те, як до історичної дійсності закарпатської особливості в майбутньому поставиться уряд України, багатонаціональний аспект регіону не зміниться. Численні закарпатські національності й надалі будуть жити і працювати разом пліч-о-пліч на цій землі. Аналізуючи під кінець наведені факти, потрібно зауважити, що міра, якою закарпатські національності були успішними в мирному співжитті не є чимось, що вони навчилися від інших. Вірніше їхнє досягнення в підтримуванні плідного багатонаціонального співіснування є тим, чому інші європейці можуть від них навчитися.

Romani Yos

Románi Yag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

A roma szervezet vezetője

Ádám Aladár Kárpátalja első roma szervezetének alapító tagja. Ő a Romani Jag Kulturális Felvilágosító Szervezet és az Ekhip (Egység) roma szervezeteinek elnöke is. A romák európai jogvédelmi központjának egyik kordinátora és tehetségeit még hosszasan sorolhatnánk.

Szervező képességének köszönhető, hogy a Romani Jag sok irányú munkát fejt ki.

Elsőként a művelődési életet említhetjük amely magába foglalja a roma tehetségek, felkarolását, a roma kultúra népszerűségét. Megszervezi a romák pihenését. Segít legyőzni a nem romák negatív hozzállását a romákhoz.

Ilyen az szociális-gazdasági irányzat, amely a szegény és az árvízsújtotta emberek humanitárius megsegítését foglalja magába.

Ádám Áladár szervezőképességét dicséri a Romani Jag jótékonysági étkezdéjének megnyitása is, ahol több, mint 150 ember étkezik naponta.

A Romani Jag szervezet fő feladatai közé tartozik a fiatal romák szakközépiskolába és felsőfokú tanintézményekbe való tanulásra.

A központban jól megszervezett jogvédő iroda működik, amely nagy segítséget nyújt különböző jogi kérdésekben a romáknak.

Jogi védelmet nyújt azoknak a romáknak, akiknek megsértik alkotmányos jogait.

Hét év alatt Ádám Aladár jó összekötettést hozott létre, a város vezetőségével, megyénk és Ukrajana több roma szervezetével.

Létrejött a kapcsolat több külföldi roma szervezettel és központtal is.

Ádám Aladár, a Romani Jag vezetője

Sikerült maga köré csoportosítani a roma problémákat szívükön viselő aktivistákat.

A megyei roma mozgalomba bekapcsolódtak Csap, Nagyberezna, Munkács, Perecseny, Szolyva, regionális roma szervezetei.

Hogy eredményes munkát fejtett ki a Romani Jag vezetője semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1994-ben a város képviselőjévé választották.

Ezenkívül az Újjászületés Alapítványa, az összukrán Board (Tanács) elnökévé választották.

Az aktív munkért, amelyet Ádám Aladár végez, 2000 februárjában Ukrajna Nemzetiségi Fórumán beválasztották az elnökségbe. Fő érdeme mégis abban áll, hogy kiáll a romák jogaiért, igyekszik megvédeni és népszerűsíteni a romák kultúráját és tradicioóit.

P. B.

FIGYELEM!

Keressük az események résztvevõit vagy azok hozzátartozóit

Kijevben, az Artyom utca 46 szám alatt lévő Nemzetközi Újjászületés Alapítvány székháza tatarozása közben találtak egy kapszulát. A kapszulában, lévő iraton annak a húsz magyar hadifogolynak a neve található, akik a házat építették.

1947-48-ban ők építették azt a házat egy tábornok özvegyének, akinek férje a második világháború idején halt meg.

A kapszulában talált levélbe orosz és magyar nyelven ezt írták : „1947-48-ban ezt a házat magyar hadifoglyok építették. Jurka .Kijev 1948 február 10-én.

Ezen épületet építette 20 magyar hadifogoly becsületes munkája, aki megtalálod ezen írást ovasd és jusson eszedbe a magyar férfiak munkája. A túloldalon azok névsorát láthatod, akik ezt az épületet építették.

Kérjük a második világháborúban részt vett katonákat azok hozzátartozóit figyelmét, s azokét akik hadifoglyok voltak a Szovjetunióban, és részt vettek a ház építésében.

Köztük lehetek helyi lakosok is, akik tudtak oroszul. Ez látható az írásából is, mivel ciril betűvel íródott.

A felkutatásában az ungvári magyar főkonzulátus is részt vesz. Aki a fent említett személyekről valamilyen információval rendelkeznek, kérjük forduljanak szerkesztő-ségünkhöz, a Romani Jaghoz.

Név

1. Szabó Lajos munkavezető
2. Dombrádi Károly kőműves
3. Boros Márton kőműves
4. Moldván János kőműves
5. Manó Lajos kőműves
6. Hunyadi György ácsmester
7. Iványi Kálmán ácssegéd
8. Varga Mihály ácssegéd
9. Pál József festő
10. Fodor Mihály segédmunkás
11. Urbán Mihály segédmunkás
12. Liszkai Miklós segédmunkás
13. Ábrahám Zsigmond segédmunkás
14. Molnár Ferenc segédmunkás
15. Kovács Ferenc segédmunkás
16. Csiki József asztalosmester
17. Bakos Albert kőművesmester
18. Presinszki János segédmunkás
19. Demi Domokos parkettázó

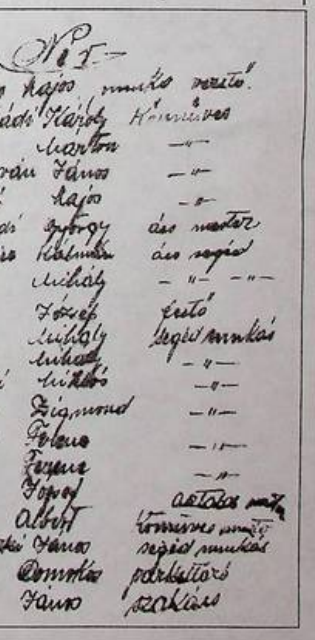

Név

1. Szabó Lajos munkavezető
2. Dombrádi Károly kőműves
3. Boros Márton —"—
4. Moldván János —"—
5. Manó Lajos —"—
6. Hunyadi György ács mester
7. Iványi Kálmán ács segéd
8. Varga Mihály —"— —"—
9. Pál József festő
10. Fodor Mihály segédmunkás
11. Urbán Mihály —"—
12. Liszkai Miklós —"—
13. Ábrahám Zsigmond —"—
14. Molnár Ferenc —"—
15. Kovács Ferenc —"—
16. Csiki József asztalos mester
17. Bakos Albert kőműves mester
18. Presinszki János segédmunkás
19. Demi Domokos parkettázó
20. Kocs János szakács

Van egy álmom

A huszonhét éves biológia tanár Szovko Marianna négy éve az ungvári 13-as számú roma iskola igazgatója. Neki, mint az iskola egyetlen roma tanítójának nagyon is közel állnak szívéhez az intézmény problémái.

Szavko Marianna a „1999 év romája" pályázat egyik jelöltje „az év közoktatási dolgozója" kategóriában. Arra a kérdésre, hogy milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a roma iskolában dolgozó tanítóknak, ő így válaszolt:

—A tanítók általában szeretik a gyerekeket, de a roma apróságokat különösen kell szeretni. Mert nagyon érzékenyek, hamar észreveszik a hamisságot. És mi a következménye? Egyszerűen nem jönnek többé iskolába. Ezt mi nem engethetjük meg.

A múlt évben, az iskola fennállása óta először bevezették a roma nyelv, történelem és kultúra fakultatív oktatását. E programot Marianna, a nyolvcas számú középiskola egyik tanítójával, készítette, aki több évet dolgozott a 14-es számú roma iskolában, s így nagyon is jól ismeri a roma iskolák problémáit.

A programmot jóváhagyta a városi közoktatási osztály is, miután kipróbálták a 13-as és a 14-es roma iskolákban. Az iskola harmadikos tanulói hetente kilenc órában tanulják a roma nyelvet, történelmet és kultúrát. A múlt év őszén egy szeminárium keretében e programmal megismerkedtek mindazok a tanárok, akik roma vagy vegyes osztályokban tanítanak. A szemináriumon részt vettek a császlóci bentlakásos kisegítő iskola, a linci, koncházi, csapi, szürtei, iskolák képviselői. Megismerkedtek a roma nyelv oktatásának módszereivel.

Az iskolában a fennt említett program keretében a roma gyerekek tanulják a roma nyelvet, de a pedagógusok nagy hansúlyt helyeznek az ukrán nyelv oktatására is. Az állami nyelvre szükségük lesz az életben, ezért a pedagógusok arra törekednek, hogy neveltjeik nemcsak írni és olvasni tudjanak ukránul, hanem jól is beszéljenek ezen a nyelven.

Szavko Marianna, a 13-as iskola igazgatója.

Sajnos nagyon kevés az iskolában a tankönyv, nem jut minden tanulónak. De ez probléma minden iskolában. Ha az ungvári iskolákban a tankönyvekről lehet fénymásolatot készíteni, a falusi iskolákban ez nem tehető meg. Arra a kérdésre, hogy milyen iskolán kívüli a foglalkozások tetszenek a gyerekeknek, az igazgatónő így válaszolt:

— Termeszetesen tánckőri és az énekkari.

Ismeretes, hogy a romák zenés, táncos, és éneklő nép. Már a gyerekek az óvodában jól táncolnak és énekelnek.

Az iskolában két tánckör is van. Klasszikus táncokat Bugyó Margarita, s a modern táncokat Mályár Galina tanítja.

Tanulóink aktív résztvevői az iskolák műkedvelő csoportjainak vetélkedőin. Részt vesznek a minden éven megrendezendő „Cigány Vatra" folklórfesztiválon is. A lelkesedés nagy, sajnos nagy problémát jelent a ruhák hiánya. Iskolánk minden egyes pedagógusa segít varmi, de sajnos kevés a támogató.

Van egy nagy álma Szavko Mariannának. A 13-as iskola bázisán egy Középiskola létrehozása. Így a tanulók a középiskola befejezése után felvételezhetnének felsőfokú tanintézményekbe.

A középiskolai végzettség megszerzése mellett a tanulók szakmát is tanulnának. A lányok varmi, a fiúk asztalos mesterséget. Mindkét szakmának az életben mindig szükség van. Így a roma iskola közel kerülne a mai élethez és erre készítene fel tanulóit.

Náci Bertalan

Kedves Olvasók!

Az énekeskönyv szerkesztésénél az alapvető szempont az volt, hogy a cigányok által írt illetve cigányok által énekelt vallásos énekeket szedjük csokorba. Az énekeskönyvünkben szerepeltetett énekek Európa szinte minden országa cigány kultúráját képviselik.

A legrégibb – énekeskönyvünkben szereplő – cigány dallam több mint háromszáz éves.

Magától értetődnek éreztük, hogy legalább a három magyarországi cigányok fő roma nyelv képviselve legyen.

Természetesen ökumenikusra terveztük ezt az énekeskönyvet, hisz a kereszténység megosztottsága a cigányok számára is megütközést keltő. A válogatás szempontjai között például a magyarra fordithatóság, illetve az itthon való énekeléhetőség fontos szerepet játszott. A könyv némelyeknek túl protestáns, másoknak túl katolikus.

Nagy örömünkre szolgál az, hogy ezeket az énekeket kezükbe adhatjuk önöknek. Az szeretnénk, ha minél több testvérünk használná Isten dicsőségére, a közösség építésére, az egyetemes – így cigány - kultura ápolására, fejlesztésére.

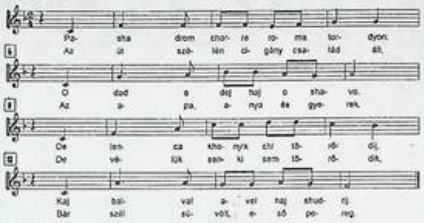

Az út szélén cigány család

2.
Anyám hol alszunk éjszakára,
Igy szól a kis cigány gyerek,
S az édesanyja szive vérzik,
Mert szél süvölt, esö pereg.
3.
Oh gyermekem, igy szól az anya,
A jó Isten mondhatja meg,
Ő nem veti meg a cigányt sem,
Bár szél süvölt esö pereg.
4.
Ki érti sorsát e családnak,
Oly hontalan és megvetett,
Mert barna bőre rongy ruhája,
Lenézik őt az emberek.
5.
Oh jöjjetek szegény cigányok,
Megtisztíthat a drága vér,
A Jézus Krisztus szent kegyéből.
Részt nyerhet barna és fehér.

2.
Dej kaj sovasa kadi ratyi,
Kade del duma o shavo.
La dako ilo ratalo saj,
Kaj brishind avel haj shudroj.
3.
Shavoro! Kade phenel e dej,
O drago Del zhanel kodo.
Voj chi mukhel chi shudelame,
Kaj balval avel haj shudrij.
4.
Ko hatyarel romesko trajo,
Sosko chorro si haj pharo,
Ke kali morchi gada naj les,
Teledikhel les o gazho.
5.
O chak aven tar chorre roma
Thovel tumen o sunto rat.
Anda le Devlesko kamipe,
Lel gazho haj len vi le rom

Situ Romnyi ?

—Situ romyni phrala?
—Sima.
—Haj vi shavore situ.
—Vi Shavore sima.
—Thaj sode shavore situ?
—Oxto shavore sima. Panzh shave haj trin sheja.
—Haj vi tya romnya si shavore? Sode shavore si tya romnya?
—Dilyi san, phenya? Vi mura romnya si shavore. Vi la oxto shavore si sar mam. Haj tut, phenya, situ rom?
—Najma rom.
—Haj shavore, si tut?
—Dilo san? Man naj, de si mura phenya.
—Haj vi rom si tya phenya?
—Rom naj la, feri shavore.
—Haj kher si tut?
—Najma, de si mure dades haj mura da. Kothe beshav vi me.
—Haj vurdon si tye dades?
—Siles, de le vurdones naj roti.
—Haj love si tumen ?
—Love naj amen, de si la gazhen.

Sima love, sima grast,
Duj rupune ando vast.

Szavak

sode? hány? mennyi?	déj (a) n. anya
oxto nyolc	rota (i) n. kerék
panzh öt	rupúno (e) h. ezüstpénz
trin három	dilo-lyi – e bolond
dad (a) h. apa	vast (a) h. kéz
sar mint.	de (kötöszó) de

Kifejezések

Náshtig lella nem veheti el
Siles aba romnyi van már felesége
Vi shavore shiles gyerekei is vannak

Fél éves a Romani Jag jótékonysági étkezdéje

Nemrég ünnepelte fél éves fennállását a Romani Jag jótékonysági étkezdéje. Az eltelt idő alatt a hét minden napján, szombat és vasárnap kivételével, 150 ember étkezik. Alapjába véve ezek a többgyermekes családok gyerekei és idős, egyedülálló emberek.

Az étkezde sok szegény embernek segitett átvészelni a kemény, hosszú telet.

Hideg és szeles napokon megfigyelhettük szerkesztőségünk ablakából kannákkal, fazekakkal az étkezdébe siető gyerekeket.

Az ügyes roma gyerekek igyekeztek nemcsak jóllakni az étkezdében, hanem vinni is haza kisebb testvéreiknek.

Február 18-án az étkezde dolgozói az ebéden kívül ajándékokkal lepték meg a vendégeket.

A gyerekek és a felnőttek ruhákat és lábbelit kaptak, amit Fedor Gusztáv református lelkész, küldött humanitárius segélyként az étkezde számára.

Szép, kötött pulovert, ruhákat és cipőt kapott Oláh Zsanna és Csurej Olena.

Nagyon örült a kapott ingnek és nadrágnak Csurej Emil, aki ezen kívül egy majdnem új sportcipő tulajdonosa lett:

— Tizenegy éves vagyok – mondta. Nagyon örülök az ajándékoknak. Különösen a sportcipőnek, amelynek nemsokára hasznát veszem. Lesz miben futballozni barátaimmal.

A huszonegy éves Bukó Gyula igy szólt :

— Most nem dolgozok sehol. A romáknak ma nagyon nehéz elhelyezkednünk. Ha nem lett volna ez, az étkezde, talán éhen haltam volna. Kár hogy szombaton és vasárnap nem működik

Verbics Alla, huszonhárom éves: a hat éves Ruszlán, a három éves Valentin, és az egy éves Ivanko édesanyja.

—A cipőgyárban voltam alkalmazásban, de már rég bezárták azt az üzemrészt, ahol dolgoztam. Nem tudni mikor indul újra a termelés. A férjem, aki postán dolgozott, rokkant lett. Igy az ő 43 hrivnya nyugdijából és a családi pótlékból nem tudom a családomat eltartani. Jó,

hogy van ez az étkezde, ahol jól főznek, valamikor haza is vihetek a kisebb gyerekeimnek. Ma még ruhákat is kaptam, ahogy a magam részére, úgy a gyerekeimnek is.

Hozzátehetnénk még annyit, hogy Ádám Aladár, a Romani Jag Kulturális - Felvilágosító szervezet elnöke fáradságot nem ismerve igyekszik elöteremteni a szükséges élelmiszert, hogy minden nap legyen mit főzni. Az étkezdében dolgozó roma nők : Ádám Eszter, Ádám Éva, és Ádám Teréz minden megtesznek annak érdekében, hogy az ebéd jó és ízletes legyen.

N.B.

Nagyon hiányzik a föld

Eötvös László fonja a következő kosarat.

Egyik körutunk során felkerestük a beregszászi járási Bótrágyot. A falu lakossága három ezerre tehető.

Itt is élnek romák. Mivel elég rossz idő volt, bementünk egyik ismerősömhöz, Eötvös Lászlóhoz. Olyan ház, mint az övé, a táborban, mindössze hat van. A ház két szobából, egy konyhából és egy verandából áll. A többi épitmény szoba-konyhás, de vannak olyanok is, amelyek egy szobából állnak.

Eötvös Lászlót munka közben találtuk,épp kosarat font vesszőből. Ülünk a konyhában, és a házigazda nosztalgiával gondol vissza a régi időkre, amikor a táborban a mostani 150 lakosnak a kétszerese élt.

A bótrágyi romák régen az életben jobban boldogultak. Több mint húsz évig a tábor kétharmada favágáson dolgozott Oroszország Amur vidéken. Eötvös Béla volt az, aki először szervezte meg a környékbeli romákat erre a munkára. Ez a munka több száz romának jó megélhetés jelentett.

Voltak olyan bótrágyi családok, akik több éveken keresztül haza se jöttek szülőfalujukba.

A gyerekek zöme ott született. Az itthon maradt romáknak is volt munkája. Sokan a helybéli kolhoz borgyárában dolgoztak, néhányan pedig vályogvetéssel foglalkoztak. Az erdőirtáson és itthon is elég jó pénzt kerestek.

Egy páran kitörtek a megszokott roma életből, házat vettek a faluban vagy Beregszászban. Eötvös Ernő, Szálka Bertalan, Farkas József családja igyekszik úgy élni, mint a helybéli magyarok.

Több roma a pénzét a bankba helyezte el, így mostanra nem maradt semmijük. Ma a bótrágyi romák többsége éhezik. Egy embernek sincs munkája. Ők is mint, a beregszászi romák vesszőkosár fonásával és seprűkötéssel foglalkoznak.

Ezek eladásából csak nagyon szegényesen tudnak megélni. Ezzel a munkával foglalkozik a nagy Eötvös család és a Balogh család, mivel jóformán a bótrágyi tábor ebből a

A bótrágyi roma gyerekek.

két családból áll. Mivel itthon nagyon nehezen lehet eladni készítményeiket, ezért a kosarakat és seprűket a szomszédos megyékbe visszik, ahol burgonyára és lisztre cserélik.

—Nagyon nehezen tudjuk beszerezni a kosárhoz szükséges vesszőt — mondja Eötvös László. —Egészen a bereznai járásba járunk érte. Kénytelenek vagyunk menni a rossz időben is, mert ha kosarat sem fogunk fonni, miből tartjuk el családunkat.

Nagyon hiányzik nekünk a föld – folytatja László. —Van két lovam, de a város messze fekszik így fémhulladék gyűjtésével nem tudok foglalkozni. Néha elhívnak a helyi magyarok fuvarba, de más munkát nem tudok végezni. Ha lenne egy kis földem, nyugodtan meg tudnám müvelni ezt.

Hogy beszélő partnerünk ért a földműveléshez, az látható a ház mellett lévő kis földről és szőlőlugasról. Galambos József a bíró is, akinek szép háza van, több mint egy éve Ukrajna más vidékére költözött jobb megélhetést keresve családjának.

Remélem, hogy tavasszal a községi tanács már nekünk is kiutal földet. Ha végre lesz földünk, igyekezni fogunk megművelni, mert tudjuk, hogy ezt a családunk javára tesszük. Igen kevés köztük a nyugdíjas. Mindössze hatan vannak, de csak 25 hrivnyát kapnak. Annál több a sokgyeremekes család.

Tóth Ildinek, aki 26 éves már hat gyereke van. A legidősebb 12 éves, a legkisebb másfél. Sajnos itt is, mint a másfelé, a romák igen korán kötnek házasságot, így harminc évesen már hat, hét gyerekük van. A családi pótlék nagyon kevés, de azt is rendszertelenül vagy egyáltalán nem kapják. Iskolába csak kevés gyerek jár. Nincs napközi és csak az elsős gyerekek kapnak enni, azt sem ingyen.

Hogy járjon a gyerek iskolába, amikor nincs se lábbelije, sem normális ruhája – mondják szomorúan az asszonyok.

Pedig már jól tudják ők is, hogy csakis a tanult ember törhet ki ebből a nehéz életből. Nagy szükség van képzett romákra, mert tanult emberek nélkül nincs a népnek jövője.

Horvát Bertalan.

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

Урок пятий

Перенос слів

Для переносу слів з рядка в рядок, їх ділять на склади.

Наприклад: *Сас єкг Ром тге Ромні. Сас лен ча тге єкг чай. Есас іген шукар. Вічіненас ла Рані. Е Рані ппрелас андро веш козаренґе (бураценґе).*

Склад - це сполучення звуків, у якому обов'язково є голосний звук.

Наприклад:

Ца-ло (цілий), цік-но (малий), ін-дра (скроня), пга-ба-лін (яблуня), ру-ко-но (собака), ум-бла-льо-рі (іскра).

Вправа 1.

Поділи слова на склади. Порахуй, скільки складів у кожному слові:

Жужіпен (чистота), жаля (жаль, смуток), зоріпен (сила, могутність), ттуд (молоко), запгендіпен (заборона), війгос (кінець), вастале (рукавиці), сув (ігла, спіца).

Слова, які мають лише один склад, не переносяться.

Наприклад:

Бур (кущ), веш (ліс), бут (багато), чар (трава), пгень (сестра), рат (ніч), рой (ложка), рув (вовк).

Склад з однієї букви не залишається в іншому рядку, тобто не переноситься. Наприклад:

Ода (той), обу-хос (залізна частина сокири), ова (так), імар (вже), інек-ція (укол).

Повторимо: склади, виділені жирним шрифтом, не залишаються в іншому рядку і не переносяться.

При переносі слів не можна розривати сполучення приголосного звуку з голосним. Перенесення типу *сікг-адо* (освічений, вчений), *сіл-авіс* (кліщі) **є не правильними**.

АНЕКДОТЫ

Цыган решил устроить банный день. Нагрел воды, созвал детей. Посмотрел на них, уж больно грязные! Почесал затылок и подумал: "То ли этих отмывать, то ли новых наделать?"

♣ ♦ ♥ ♠

Цыганка жалуется подруге:

- Какой ужас! Каждый год у меня появляется ребенок!

- А ты не пробовала года два не встречаться с мужем?

- Пробовала. Не помогает.

♣ ♦ ♥ ♠

У цыгана спросили, сколько у него детей. Он ответил:

- Клянусь Богом, что число детей от этой жены превышает число ночей, проведенных с нею.

РОМАНІ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Реєстраційне свідоцтво 3т 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефакс 1-58-05.
E-mail:romaniyag@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13. Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 656.

Святий Петро та ледацюга

Жили були ром та ромка. Якось розмістилися вони на поляні. А в цей час повз них проходив Бог з святим Петром. Бачать, лежить на землі ром. Святий Петро й питає його:

- Скажи будь-ласка нам, де ми можемо знайти поблизу красиве зелене дерево, а біля нього кам'яний хрест?

Лінивий ром нехотя піднявся і не сказавши ні слова, показав їм дорогу ногою. Після чого знову завалився на траву.

Пішли вони далі. Пройшли кілька метрів і побачили ромку. Бог спитав її:

- Скажи нам, дорога сестро, де ми можемо знайти поблизу зелене дерево, біля якого б стояв кам'яний хрест?

Ромка взяла Бога за руку і каже:

- Ходімо, я покажу Вам.

І вона відвела їх туди. Коли ромка пішла, Бог питає:

- Ну що з цього виходить? А ось що! Віднині ледаща людина завжди буде триматися працьовитої.

Ось так і повелося в світі, що є працьовиті та ледащі люди. Та не буває так, аби разом жили два ледаща, або двоє працьовитих людей.

Переклад Аладара Адама

Сунто Петро ай о луштавно

Траїнас пенґе рром рромняса. Бешен пгенґе пе мал ай анде коди врама преджал о Девлоро ай о сунто Петро. Вон дікген о рром пашльол пре пгув. О сунто Петро пгучел:

- Пген аменґе ррома, кай аме шай аракас шукар зелено копачі (кашт), ай тавел пашалесте баруно трушул (керестос)?

О луштавно рром луштавнонес вазня пес опре ай, чі пгендас чі ворба, ай сікадас ленґе ле піндреса о дрром.

Пала кодо ов пале засувтя пе чар.

О Девлоро ай сунто Петро ґейле май дуредер. Гай дікген єкга ромня. О Девлоро пгучел латар: пген аменґе, драґо пгенє, кай аме шай аракас зелено копачі, гай тавел пашалесте баруно трушул?

Е ромні лас ле Девлорес пала васт ай пгенел:

- Авен ме сікавав Туменґе. Ай інґердас пе кодо тган. Кана е ромні ґейластар, о Девлоро пгучел:

- Со анда када шай авел?

Аме араклам дує манушен, рромес ай ромня. Ов - луштавно а ой - на.

Сунто Петро пгенел:

- Со анда када шай авел?

Ададівесестар о луштавно мануш міндікг лікерла пес пашо лачо мануш.

Авка міндікг авела пе каді лума, сар керділас е лума, со гін луштавне мануша ай гін бувтярне мануша. Рромня, ай мурша. Но наштік авел каде, гой анде єкг тавен дуй луштавне або дуй бувтярне мануш.

КРОСВОРД

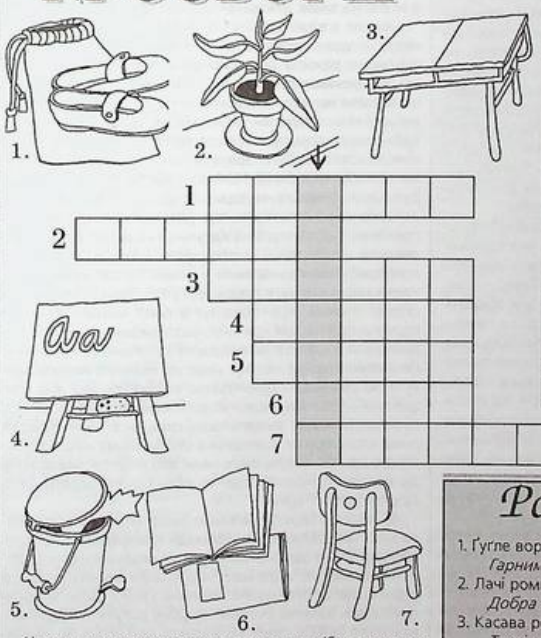

Назви пронумерованих картинок потрібно вписати ромською мовою у клітинки під відповідним номером. Відповіді просимо надсилати на адресу редакції до 10 березня, заповнивши та вирізавши кросворд. Першого, хто надішле правильні відповіді до зазначеної дати та відгадає ключове слово крлосворду, чекає гарний подарунок. Розглядатимуться тільки відповіді, надіслані у письмовій формі.

Відповіді на кросворд, надрукований у №3 (15):

1. Санка. 2. Прайта. 3. Пгабай. 4. Козара. 5. Чаворе. 6. Шарканіс. 7. Тракторіс.

Вітаємо першого переможця конкурсу кросвордів!

На знімку: переможець конкурсу, учениця 5 класу Ужгородської ЗОШ І-ІІ ступенів №13 **Горват Христина**

Романе чачіпе

1. Ґуґле ворбендар наштиґ чальоса.
Гарними словами не можна насититися.
2. Лачі ромні анда єкг рупуно дуй керел.
Добра жінка з одного форінта зробить два.
3. Касава ромня камав, саві анел о манро.
Ту жінку люблю, яка хліб приносить.
4. Е лачі ґілі жужарел о ґіло.
Гарна пісня очищає серце.
5. Ґаджеске башавав анда лове, ромеске анда ґілесте.
Ґаджам за гроші граю, а ромам граю від душі.
6. Со мол о парно чаро, те най андре кганчі?
Чого варта біла миска, якщо вона пуста?
7. Сама лан ке катґар пгурдел е балвал.
Міркуй(вважай), звідки вітер дме.
8. Бокґале манушеске ві е насул бандурка лачі.
Голодному й гнила картопля смакує.